

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Rangaistus ja sen täytäntöönpano Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella

Pyykkö, Tiina

2012 Hyvinkää

Laurea-ammattikorkeakoulu
Hyvinkää

**Rangaistus ja sen täytäntöönpano Etelä-Suomen
rikosseuraamusalueella**

Tiina Pyykkö
Liiketalous
Opinnäytetyö
Huhtikuu, 2012

Tiina Pyykkö

Rangaistus ja sen täytäntöönpano Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella

Vuosi 2012 Sivumäärä 53

Opinnäytetyöni liittyy Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksessa rikoksesta tuomituille laadittaviin rangaistusajan suunnitelmiin. Työlläni on kaksi tavoitetta. Teoriaosio, joka toimii johdatuksena työni toiminnalliseen osioon, auttaa alan ulkopuolelta arviointikeskuksen virkamiehiksi tulevia henkilöitä saamaan käsityksen siitä, miten rangaistus määrätään ja mitataan ja miten rangaistuksen täytäntöönpano vankilassa tapahtuu. Lisäksi tarkastelen jonkin verran myös ulosottoviraston työtehtäviä, koska niilläkin on asiaan liittymiä. Omasta kokemuksestani tiedän, että uudella virkamiehellä menee kauan aikaa ennen kuin kokonaiskuva rangaistusjärjestelmästä ja kaikesta siihen liittyvästä toiminnasta selkeytyy ja jäsentyy.

Opinnäytetyöni toiminnallisessa osiossa tavoitteenani on ollut käydä yksityiskohtaisesti läpi vapaudesta vankilaan tulevan tuomitun arviointi- ja sijoitusprosessi ja suppean rangaistusajan suunnitelman laatiminen. Tämän opasosion avulla toivon arviointikeskuksen henkilökunnan pystyvän esimerkiksi sijaistamistilanteissa hoitamaan tämän prosessin kaikkine siihen liittyvine tehtävineen.

Oikeudellisina lähteinä olen käyttänyt rikosoikeudellista lainsäädäntöä ja kirjallisuutta. Tiedonhankkimistarkoituksessa olen myös haastatellut lukuisia rikosseuraamusalueella ja ulosottovirastossa työskenteleviä virkamiehiä.

Tiina Pyykkö

Punishment and its' implement in Criminal Sanctions Region of Southern Finland

Year	2012	Pages	53
------	------	-------	----

This thesis is related to a sentence plan written out for those condemned for a punishment in an Assessment Center in Criminal Sanctions Region of Southern Finland. This thesis has two aims. The theory section works as an introduction to the functional section, which helps new officers to get an insight how the punishment is settled, measured and how the enforcement of punishment is taken place in a prison. I also analyze shortly some tasks in an execution of-fice as they have some connecting factors in this issue. In my own experience it takes a long time from a new officer to form a general view of the punishment dispensation and to get and organize all the connecting operations around these events.

The aim of my thesis' operational section is to process it graphically throughout the convicted person's assessment and placement process and compiling a brief sentence plan. With the assistance of this guide section I hope that the personnel of the assessment center are able to run this process in a temporary post with all related tasks.

As juridical sources I have used criminal legislation and literature. As data acquisition I have also interviewed several officers working in a criminal sanction sector and execution office.

Keywords: punishment, enforcement, assessment center, execution office, sentence plan

Laki- ja lyhenneluettelo

EhdVapValvL	Laki ehdonalaisen vankeuden valvonnasta 23.9.2005/782
NRL	Laki nuorisorangaistuksesta 21.12.2004/1196 Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 24.6.2010/633
OK	Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4
PL	Perustuslaki 11.6.1999/731
PVapMenL	Laki pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelystä 23.9.2005/781
RL	Rikoslaki 19.12.1889/39 Siviilipalveluslaki 28.12.2007/1446 Laki valvontarangaistuksesta 8.4.2011/330
VankL	Vankeuslaki 23.9.2005/767
Ransu	Rangaistusajan suunnitelma
Rise	Rikosseuraamuslaitos
Rita	Riski- ja tarvearvio
Tyyn	Yhdyskuntaseuraamusten tietojärjestelmä
Vati	Vankitietojärjestelmä
VKM	Viisi keskustelua muutoksesta -keskusteluserja

Sisällys

1	Johdanto ja työn tavoite	7
2	Rikoksesta rangaistaan	7
2.1	Syällisyys	9
2.2	Rangaistuksen määräämisessä ja mittaamisessa huomioitavat periaatteet ...	11
2.3	Rangaistuksen koventamisperusteet	12
2.4	Rangaistuksen lieventämis- ja kohtuullistamisperusteet.....	14
3	Rangaistuksen täytäntöönpano	15
3.1	Sakkorangaistus.....	15
3.2	Ehdollinen rangaistus ja nuorisorangaistus	17
3.3	Yhdyskuntapalvelu ja valvontarangaistus	18
3.4	Ehdoton vankeusrangaistus	19
3.4.1	Määräaikainen ja elinkautinen vankeusrangaistus.....	19
3.4.2	Koko rangaistusajan suorittaminen vankilassa	21
3.4.3	Valvottu koevapaus ja ehdonalainen vapauttaminen	21
4	Oikeuslaitos	22
4.1	Tuomioistuinten tehtävät.....	22
4.2	Ulosottoviraston tuomion täytäntöönpanoon liittyvät tehtävät ja tuomitun mahdollisuus anoa lykkäystä	23
5	Rikosseuraamuslaitoksen organisaatio ja tehtävät.....	25
5.1	Keskushallinnon oikeudellisen yksikön tehtävät	26
5.2	Aluekeskuksen ja sen oikeudellisten palveluiden tehtävät	27
5.3	Arviointikeskuksen tehtävät	29
5.3.1	Kriminogeeniset tekijät arvioinnin välineenä	30
5.3.2	Riski- ja tarvearvio sekä rangaistusajan suunnitelma.....	31
5.3.3	Siviiliarviointi	32
5.3.4	Siirtoanomukset ja koevapauspäätökset	33
5.3.5	Seuraamus- ja soveltuvuus selvitys	34
5.4	Vankiloiden tehtävät	35
5.5	Yhdyskuntaseuraamustoimistojen tehtävät	37
6	Lyhytaikaisvangin asema.....	38
7	Loppuyhteenveto ja oman työn arviointi	40
	Lähteet	43
	Liite (Suppean rangaistusajan suunnitelman laatimista koskeva opas)	45

1 Johdanto ja työn tavoite

Olen työskennellyt aiemmin Riihimäen vankilassa tuomioiden täytäntöönpanosta vastaavana notaarina ja nykyisin työskentelen erikoissuunnittelijana Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksessa, joka toimii Helsingin vankilan yhteydessä. Työpaikallani on ollut tarve saada jonkinlainen perehdyttämisopas lyhytkestoiseen vankeuteen saapuvien tuomittujen arviointi- ja sijoittamisprosessista sekä rangaistusajan suunnitelmasta. Oppaan tarkoituksena on helpottaa sijaistamistilanteita sekä perehdyttää uusia virkamiehiä näihin edellä mainittuihin työnkulkuihin. Tämän oppaan laatimisesta on sovittu Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksen johtajan Annamari Räisäsen ja erikoissuunnittelija, tiimiesimies Leena Löfin kanssa.

Opinnäytetyölläni on kaksi tavoitetta. Ensimmäisenä tavoitteena on laatia helppokäyttöinen ja selkeä opas suppean rangaistusajan suunnitelman laatimista varten Etelä-Suomen rikosseuraamusalan arviointikeskuksen käyttöön. Arviointikeskuksessahan laaditaan suppeita rangaistusajan suunnitelmia myös jo vankilassa oleville lyhyttä rangaistusta suorittamassa oleville vangeille. Vapaudesta tulevien tuomittujen rangaistusajan suunnitelmien ja sijoituspäätösten tekemiseen liittyy vielä lisäksi niiden toimittamisia muille viranomaisille sekä muita asiaan liittyviä toimenpiteitä, joita ei vankilassa olevien vankien osalta tehdä lainkaan.

Toinen tavoite liittyy siihen, että mielestäni on tärkeää ja tarpeellista, että arviointikeskuksen palvelukseen tulevalla olisi lyhyen ja käytännöllisen oppaan lisäksi mahdollisuus halutesaan perehtyä myös laajemmin siihen, miten ja millä edellytyksin rangaistus määrätään ja miten eri viranomaisorganisaatiot ja niissä tapahtuva toiminta liittyvät arviointikeskuksen toimintaan. Sen takia päätin tehdä teoriaosuudesta laajemman ja sen alkupuolella otan mukaan myös oikeustieteessä kehitetyn rikoksen rakenteen tarkastelun, rangaistuksen määräämiseen ja mittaamiseen vaikuttavat tekijät. Lisäksi käyn läpi kaikki rangaistuslajit ennen kuin siirryn opinnäytetyöni varsinaiseen aiheeseen eli vankeusrangaistuksiin ja niiden täytäntöönpanoon liittyviin työnkulkuihin. Samasta pedagogisesta syystä pidän myös tarpeellisena vankeusrangaistusta koskevassa teoriaosuudessa tarkastella vankeuden täytäntöönpanoon kuuluvia asioita jonkin verran laajemmin, kuin olisi ollut välttämätöntä, koska se toimii johdatuksena oppaaseen eli työn toiseen osioon.

2 Rikoksesta rangaistaan

Rikos ja rangaistus ovat rikosoikeuden peruskäsitteitä. Rikos on oikeudenvastainen teko, josta on laissa säädetty rangaistus. Rangaistuksen määrää tiettyä erityisesti säänneltyä menettelyä noudattaen valtion virallinen elin, jolle on laissa annettu siihen valta. Rangaistuksella puututaan normaalisti oikeudellisesti suojattuihin etuihin, kuten varallisuuteen tai vapauteen. Ran-

gaistuksen tarkoituksena on aiheuttaa tuomitulle tarkoituksellista kärsimystä tai vähintäänkin kielteinen kokemus. Rangaistuksilla katsotaan olevan yleisestävää vaikutusta muihinkin kuin rangaistavaan henkilöön. Rangaistus vaikuttaa yleiseen lainkuuliaisuuteen, jonka arvellaan toteutuvan normien sisäistämisen tai pelotusvaikutuksen kautta. Rangaistuksella tähdätään tulevaisuuteen eli pyritään estämään uusia rikoksia ja luomalla sellaista moraalialueen ympäröivään yhteiskuntaan, että rikollinen teko koettaisiin vääräksi ja siitä sen vuoksi pidättäytyttäisiin. (Koskinen 2008, 1 - 2, 5, 7 - 8.)

Rikos on laissa rangaistavaksi säädetty teko. Rikoslaisissa kieltoja ja käskyjä tehostetaan rangaistusuhilla, jotka löytyvät rikossäännöksestä. Rikossäännös koostuu rikoksen nimestä, tunnusmerkistöstä ja rangaistusuhasta. Rikoksen tunnusmerkistö määrittelee sen teon, joka on rangaistuksen uhalla kielletty. Rangaistusuhasta selviää, minkälainen rangaistus voidaan tietynlaisesta teosta tuomita. Rangaistuksella on tietyt tunnusmerkit, joiden avulla se voidaan erottaa muista rikoksesta aiheutuvista virallisista ja epävirallisista seuraamuksista. (Tapani & Tolvanen 2011, 7 - 8.)

Koskinen (2008, 31) määrittelee rikoksen siten, että ”rikos on tunnusmerkistön mukaisesti oikeudenvastainen, syyllisyyttä osoittava teko”. Tunnusmerkistön mukaisuus on rikosoikeudellisen vastuun keskeisenä edellytyksenä, koska legaliteettiperiaate edellyttää rangaistavan vääryyden muodon olevan tyhjentävästi luetteluna yksittäisissä rikostunnusmerkinnöissä (Koskinen 2008, 33).

Rangaistuksella voidaan kajota tuomitun henkilön oikeudellisesti suojattuun intressiin, arvoon tai oikeuteen eli ensisijaisesti hänen vapauteensa tai varallisuuteensa. Yleinen rangaistus voidaan tuomita kenelle tahansa rikoslain alaiselle henkilölle. Yleisellä rangaistuksella tarkoitetaan ehdotonta tai ehdollista vankeutta, yhdyskuntapalvelua, sakkoa tai rikesakkoa. Tietyissä asemassa olevat henkilöt, kuten virkamiehet, sotilaat ja alle 18-vuotiaat rikosentekijät voidaan tuomita erityiseen rangaistukseen. Virkamiesten osalta nämä erityisrangaistukset voivat olla varoitus ja viraltapano. Sotilaiden erityisrangaistuksia voivat olla varoitus, poistumisrangaistus, kurinpitorangaistus ja aresti. Rikosentekohetkellä alle 18-vuotias henkilö voidaan tuomita nuorisorangaistukseen. Rikosoikeudellinen vastuu ulottuu myös oikeushenkilöihin, kuten esim. osakeyhtiöihin, jotka voidaan tuomita esimerkiksi ympäristön turmelemisen takia yhteisösakkoon. Yhteisösakko on kuitenkin mahdollinen vain joissakin rikoksissa. Neljäs rangaistusten ryhmittelyperusteista on rangaistusten käyttötapa eli tuomitulle voidaan määrätä päärangaistuksen lisäksi lisärangaistus. Rikoslaisissa ei ole varsinaisia yleisiä lisärangaistuksia, mutta esimerkiksi virkamies voi saada päärangaistuksen lisäksi lisärangaistuksena viraltapanon. Päärangaistus on siis rikoksen ainoa seuraamus eikä lisärangaistusta voida määrätä muulloin kuin yhdessä toisen rangaistuksen kanssa. Jos rangaistus on vankeusrangaistus, se voidaan

suorittaa joko suljetussa laitospäiväryhmässä, avoseuraamuksena eli yhdyskuntapalveluna tai nuorisorangaistuksena. (Tapani & Tolvanen 2011, 11.)

2.1 Syällisyys

Rikosoikeudellinen vastuuraja on 15 vuotta. Tätä nuoremman ei voida katsoa syällistyneen rikokseen. Rikoslain 4:4:n mukaan tekijä on syällistynyt, jos hän ei mielisairaudesta, syvän vajaamielisyyden tai tajunnan häiriön takia kykene tekohetkellä ymmärtämään tekonsa oikeudenvastaisuutta tai teon luonnetta ja hänen kykynsä säädellä käyttäytymistään on tästä syystä ratkaisevasti heikentynyt. Mielentilan selvittämiseksi syytetty voidaan tuomioistuimen toimesta passittaa erityiseen mielentilatutkimukseen, mutta tämän tutkimuksen tulos ei kuitenkaan sido oikeutta, jonka tehtävänä on ratkaista syällistyneisyyskysymys. Syällistyneeksi katsottua ei tuomita rangaistukseen, mutta yleensä hän joutuu lääkintäviranomaisten päätöksellä tahdosta riippumattomaan mielisairaanhoidon. Teon tekijä voi olla myös alentuneesti syällistynyt. Alentuneesti syällistyneen kyky ymmärtää teon luonne tai oikeudenvastaisuus tai hänen kykynsä säädellä käyttäytymistään on ollut teon hetkellä merkittävästi alentunut. Tällöin hänelle tuomitaan lievempi rangaistus (Koskinen 2008, 46 - 48.)

Syällisyysperiaatteen mukaisesti rangaistusta ei voida antaa ilman syällisyyttä. Syyttömyys-olettaman mukaan henkilö on syytön, ellei oikeudenkäynnissä ole ilmennyt riittävästi näyttöä hänen syällisyydestään ja vasta tällöin voi todeta hänen syällistyneen siihen rikokseen, josta hänelle on vaadittu rangaistusta. (Tapani & Tolvanen 2006, 37.)

Koskisen (2008, 45-46) mukaan syällisyys tarkoittaa eri käyttöyhteyksissä eri asioita. Syällisyysperiaate on rikosoikeuden keskeisiä lähtökohtia. Rikoksentehtäviin voidaan kohdistaa moitearvostelua ainoastaan sillä edellytyksellä, että tekijällä olisi ollut mahdollisuus toimia toisin. Syällisyys erotellaan syällistyneeksi, jolloin tekijän on täytettävä tietyt normaaliuden ja psyykkisen kypsyyden vähimmäisedellytykset sekä syyksiluettavuudeksi, jolloin tarkastellaan tekijän suhdetta rikosten tunnusmerkistön mukaiseen tekoon. Tahallisuus ja tuottamus ovat syyksiluettavuuden perusmuotoja.

Rikoslain 3:6:n mukaan tahallisuus on määritelty siten, että teko on tahallinen, jos tekijällä on ollut tarkoitus aiheuttaa seuraus tai seurauksen aiheutumista on voitu pitää varmana tai varsin todennäköisenä. Tahallisuus on oikeudellinen käsite, joka sisältää sekä tiedollisen että tahtoelementin. Tiedollinen elementti esiintyy kaikissa tahallisuuden asteissa, kun taas tahtoelementti esiintyy tarkoitustahallisuudessa sekä joissain tapauksissa tahallisuuden ja tuottamuksen välisissä rajanvedoissa. Peittämisperiaatteen mukaisesti tahallisuuden täytyy kattaa koko oikeudenvastainen teko, joka sisältää sekä teonhetkiset olosuhteet että teon seuraukset. Tästä johtuen tahallisuus voidaan jakaa kahteen tai kolmeen asteeseen sen mukaan, onko

tahallisuuden kohteena ollut seuraustunnusmerkki vai jokin muu tunnusmerkki. Seuraustunnusmerkin ollessa kyseessä voidaan puhua tarkoitustahallisuudesta, varmuustahallisuudesta tai todennäköisyystahallisuudesta. Muiden tunnusmerkkien (esim. olosuhteiden) ollessa kyseessä on mahdollista soveltaa vain varmuus- ja todennäköisyystahallisuutta. (Tapani & Tolvanen 2011, 60 - 61.)

Tarkoitustahallisuuden mukaisesti tekijällä on ollut tarkoituksena saada aikaan rikoksen tunnusmerkistön edellyttämä seuraus. Varmuustahallisuuden ollessa kyseessä tekijä ei pyri tekemään kiellettyä tekoa, mutta hän kuitenkin ymmärtää, että hänen pyrkimäänsä tavoitteeseen liittyy melkein varmasti myös kielletyn seurauksen aiheuttaminen. Esimerkkinä voisi olla tekaistujen kuittien vieminen kirjanpitoon, jolla pyritään peittämään omaisuuden luovutuksen lahjanluonteisuus. Tekijällä ei ole ollut tarkoituksenaan tehdä kirjanpitorikosta, mutta hän on ollut tietoinen siitä, että kirjanpito on muuttunut harhaanjohtavaksi, kun omaisuuden luovutusta peitellään tekaistuilla kuiteilla. Todennäköisyystahallisuutta määriteltessä tekijällä ei ole ollut tarkoituksena saada aikaan aiheuttamaansa seurausta eikä hän ole tiennyt seurauksen sattumista aivan varmaksi. Korkeimman oikeuden ratkaisussa on alettu käyttää todennäköisyysteoriaa, jossa tahallisuuden alin aste eli raja tuottamukseen perustuu siihen, miten todennäköisesti tekijä on mieltänyt tekonsa seuraukset; tekijä on siis toiminut tahallisesti, jos hän on pitänyt teostaan aiheutuvaa seurausta varsin todennäköisenä. (Tapani & Tolvanen 2006, 40 - 42.)

Vaikka teko ei olisi tehty tahallisesti, se voi olla rangaistava tuottamuksellisena tekona. Rikoslain 3:7:n mukaan tuottamus määritellään siten, että tekijä on menetellyt huolimattomasti, kun hän on rikkonut olosuhteiden edellyttämää ja häneltä vaadittavaa huolellisuusvelvollisuutta, vaikka hän olisi kyennyt sitä noudattamaan. Huolimattomuutta voidaan pitää myös törkeänä ja tällöin on kyseessä törkeä tuottamus. Törkeä tuottamus arvioidaan kokonaisarvostelun perusteella. Silloin huomioidaan rikotun huolellisuusvelvollisuuden merkittävyys, vaarannettujen etujen tärkeys ja loukkauksen todennäköisyys, riskinoton tietoisuus sekä muut tähän liittyvät olosuhteet.

Tuottamus voidaan jakaa tietoiseksi ja tiedostamattomaksi huolimattomuudeksi. Tietoisen huolimattomuuden ollessa kyseessä tekijä toimii, vaikka hän mieltää rikoksen tunnusmerkistön täyttymisen olevan mahdollista. Tiedostamattomassa huolimattomuudessa tekijä ei ollenkaan havaitse toimivansa vastoin lakia. Tämä ei ole välttämättä yhtään sen harmittomampaa tai vähemmän moitittavaa kuin tiedostettu huolimattomuus. Teon huolimattomuuden törkeyttä arvioitaessa on otettava huomioon rikotun huolellisuusvelvoitteen riskipotentiaali. Tällöin merkittävyyteen vaikuttavat vaarannettujen etujen tärkeys ja loukkauksen todennäköisyys. (Tapani & Tolvanen 2011, 61-62.)

2.2 Rangaistuksen määräämisessä ja mittaamisessa huomioitavat periaatteet

Rangaistusta määrättäessä on otettava huomioon yhdenvertaisuus- ja suhteellisuusperiaatteet, jolloin samanlaisia tapauksia kohdellaan samalla tavalla ja erilaisia tapauksia eri tavalla sekä huomioidaan rikoksen vahingollisuus, vaarallisuus, teon vaikuttimet ja rikoksen tekijän muu syyllisyys verrattuna muihin vastaavanlaisiin tapahtumiin. Suhteellisuusperiaatteen mukaisesti rangaistukset voidaan asettaa järjestykseen alkaen lievimmästä kohti ankarinta rangaistusta. Näistä lievin on tuomitsematta jättäminen, jonka jälkeen tulevat rikesakko, sakko, ehdollinen vankeus ja ankarimpana rangaistuksena ehdoton vankeus. Nuorisorangaistus rinnastetaan ankaruutensa mukaan ehdolliseen vankeuteen. Rikoslain mukaan yhdyskuntapalvelu ja ehdoton vankeus sijoittuvat samalle tasolle, mutta yleisesti ottaen yhdyskuntapalvelua pidetään lievempänä seuraamuksena. (Tapani & Tolvanen 2011, 11 - 12.)

Matikkalan (2010, 119 - 120) mukaan rangaistuksen tulee olla suhteessa rikokseen ja suhteellisuusperiaate on rangaistusta määrätessä keskeisessä asemassa, sillä rangaistushan sisältää moitteen ja se on mitoitettava sen mukaan, miten ankaran moitteen rikos itsessään aiheuttaa. Rangaistuksen ankaruuden määrää puolestaan rikoksen vakavuus eli sen rangaistusarvo, jolloin rikosentekijä saa sellaisen oikeudenmukaisen rangaistuksen, jonka hän rikoksen takia ansaitseekin. Rikoslain 6:4:n mukaan rangaistuksen mitaamisen yleisperiaatteen mukaan rangaistus on mitattava siten, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttimiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen.

Tapanin ja Tolvasen mukaan (2011, 44 - 49) teon vahingollisuus ja vaarallisuus mitataan oikeudenkäynnissä, jossa arvioidaan tapahtumainkulkua ja siitä tehtyä teonkuvausta. Tällöin kyseessä on rikoksen tunnusmerkistön mukainen seurauksen tai teon vaarallisuuden arvottaminen. Teon vahingollisuudella tarkoitetaan sitä konkreettista vahinkoa, jonka rikos on aiheuttanut. Vaarantamisrikokset puolestaan jaetaan kolmeen ryhmään teon rangaistavuuden edellyttämällä tavalla, jolloin konkreettisella vaarantamisella tarkoitetaan todellisen vaaran aiheuttamista oikeushyvän eli jonkin henkilön hengelle tai terveydelle.

Abstraktisessa vaarantamisessa teko on ollut sellainen, että siinä on ollut olemassa vakavasti otettava vaaran mahdollisuus, jolloin pääpainona ei ole ollut todellisen vaaran aiheuttaminen oikeushyvälle. Presumoidulla vaaralla puolestaan tarkoitetaan toiminnan mahdollisesti aiheuttamaa oletettua vaaraa sivullisille ja tekijälle itselleen, josta esimerkkinä rattijuopumus. Siinä vaara on oletettua, vaikka tekijä itse vetoaisi siihen, että hän kestää hyvin viinaa eikä tiellä ollut tuolloin muita kulkijoita. Tästä rikoksesta syytetty ei pysty millään tavalla osoittamaan vääräksi oletusta rattijuopumuksen vaarallisuudesta. (Tapani & Tolvanen 2006, 26 - 27.)

2.3 Rangaistuksen koventamisperusteet

Rikoslain 6:3:n mukaan on rangaistusta määrättäessä huomioitava kaikki lain mukaiset rangaistuksen määrään ja lajiin vaikuttavat perusteet sekä rangaistuskäytännön yhtenäisyys. Tällaisia perusteita ovat RL 6:4-8:n mukaiset rangaistuksen koventamisperusteet, joita on tulkittava varovasti eli tuomiota langettaessa olisi oltava erityisen tarkkana, miten koventamisperusteiden käyttö osoitetaan. RL 6:5:n mukaisia rangaistuksen koventamisperusteita ovat rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus, liigoittuminen, rikoksen tekeminen palkkiota vastaan, rikoksen kohdistuminen tiettyä kansanryhmää kohtaan sekä aiempi rikollisuus, joka osoittaa tekijän olevan ilmeisen piittaamaton lain kielloista ja käskyistä. Rikollisen toiminnan suunnitelmallisuutta koventamisperusteena käytettäessä on pystyttävä osoittamaan, että rikoksen tekeminen ja siihen tähdännyt toiminta on ollut sekä pidempiaikaista että ennalta suunniteltua. Se voi koskea ainoastaan yhtä tekoa tai kokonaista tekosarjaa, mutta se ei välttämättä edellytä sitä, että suunnitelmallisuus kattaisi rikoksen tapahtuman kokonaisuudessaan. Suunnitelmallisuus voidaan päätellä rikoksen tekotavasta ja se ilmenee eri tavoilla eri rikostyypeissä. Rikosta on voitu valmistella erityisen laajamittaisilla toimenpiteillä jo pitkäänkin ennen sen toteuttamista, mutta silti koventamisperusteiden käyttäminen edellyttää lainkäyttäjältä erityistä harkintaa. (Tapani & Tolvanen 2011, 72 - 73.)

Toinen koventamisperuste eli liigaperuste tarkoittaa rikoksen tekemistä vakavien rikosten tekemistä varten järjestäytyneen ryhmän jäsenenä, jolloin tällaisen toiminnan katsotaan aiheuttavan erityistä uhkaa yhteiskunnalle. Tämän perusteiden käyttö edellyttää rikoksen tekemistä järjestäytyneen ryhmän jäsenenä, jossa järjestäytymisen on oltava sellaista, että käskyvaltasuhteet ja työnjaon eriytyminen voivat olla pääteltävissä. Tätä koventamisperustetta voitaisiin soveltaa talousrikoksissa, ihmiskaupassa ja rajat ylittävissä kansainvälisessä rikollisuudessa, mutta sitä on mahdollista soveltaa myös muissa kuin vakavissa rikoksissa, mikäli näillä vähäisemmällä rikoksilla on tarkoitus edistää rikollisliigan yhteistä toimintatavoitetta. Rikollisjärjestö voi pahimmillaan muodostua vakavaksi uhkaksi koko yhteiskunnalle. (Tapani & Tolvanen 2011, 75 - 77.)

Matikkalan (2010, 125 - 126) mukaan järjestäytyneellä ryhmällä rikosten tekemisen mahdollisuudet ovat paremmat kuin yksittäisillä henkilöillä, koska rikosten toteuttaminen on helpompaa useamman henkilön voimin. Ryhmässä voi olla myös erilaista erityisosaamista ja rikosten onnistumisen todennäköisyys kasvaa, kun ne suunnitellaan yhdessä. Matikkala toteaa, että järjestäytyneellä ryhmällä on paremmat mahdollisuudet tehdä useampia, mittavampia ja vaativampia rikoksia kuin yksittäisillä henkilöillä tai vain yhtä rikosta varten toimivilla rikoskumppaneilla.

Mikäli tuomiota määrättäessä käytetään koventamisperusteena rikoksen tekemistä palkkiota vastaan, edellytyksenä on henkilöiden keskinäinen etukäteen tehty sopimus palkkiosta tai tekijä voi aiemmista kokemuksistaan päätellä palkkion saamisen olevan todennäköistä. Koventamisperustetta ei kuitenkaan voida käyttää, mikäli tekijä ei ole itse tiennyt palkkion saamisesta tai hän ei ole tiennyt kuuluvansa järjestäytyneeseen rikollisryhmään. Kuitenkaan kaikki palkkion takia tehdyt rikokset eivät ole aina suunniteltuja, vaan luvassa oleva palkkio on saatanut tässä tapauksessa muodostua tekijälle liian suureksi houkutukseksi, ettei hän pysty ”helpon rahan” toivossa vastustamaan kiusausta. Tällaisessa tapauksessa rikoksen kokonaistilanne huomioiden olisi jopa mahdollisuus soveltaa RL 6:6:n mukaista lieventämisperustetta, jossa otetaan huomioon rikokseen johtanut ennalta arvaamaton ja poikkeuksellinen houkutus. Esimerkkinä kansainvälinen huumekauppa, jossa huume-erien salakuljetuksessa käytetään ns. muuleja, jotka saavat tästä palkkioksi vain pienen korvauksen verrattuna kuljettamansa huumausaineen varsinaiseen myyntihintaan. (Tapani & Tolvanen 2011, 77 - 79.)

Perustuslain 6 §:ssä määritellään ihmisten olevan yhdenvertaisia lain edessä eikä ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Tämän vuoksi rikoslakiin on liitetty koventamisperusteeksi rikoksen kohdistuminen kansalliseen, rodulliseen, etniseen tai muuhun sellaiseen kansanryhmään kuuluvaan henkilöön tähän ryhmään kuulumisen perusteella. Suojaa kaipaaviin väestöryhmiin kohdistuvia rikoksia pidetään tästä syystä keskimääräistä moitittavampana, koska ne vaarantavat näihin ryhmiin kuuluvien henkilöiden asemaa, oikeuksia ja turvallisuutta ylittäen vastaavaltaisen keskimääräisrikoksen aikaansaaman haitan. Raskauttavina motiiveina voidaan pitää esim. teon tekemistä vihan, koston tai mustasukkaisuuden takia. Rasistisia motiiveja koskeva koventamisperuste antaa suojaa etenkin kansallisia, rodullisia ja etnisiä vähemmistöjä kohtaan esiintyvää rasistista väkivaltaa vastaan, mutta tämä koskee vain sellaisia rikoksia, joissa rikos on kohdistunut nimenomaan tiettyyn laissa määriteltyyn kansanryhmään. Tekijän aikaisempi rikollisuus on tärkein ja eniten käytetty koventamisperuste, jonka käyttämisen edellytyksenä on tekijän aikaisemman ja uuden rikoksen samankaltaisuus tai hänen muunlainen selvä piittaamattomuutensa lain kielloista ja käskyistä. Rikoksen uusiminen ei kuitenkaan ole automaattisesti rangaistuksen koventamisperuste, vaan olennaista siinä on teosta ilmenevä piittaamattomuus, joka voidaan päätellä tekojen samankaltaisuudesta. Tekojen samankaltaisuuskään ei aina ole koventamisperuste, koska uusimista voidaan myös pitää satunnaisena, jos rikosten välillä on kulunut pitkä aika. Tuomiota määriteltäessä on usein selviteltävä johdanto rikosten uusiminen sekä niiden samankaltaisuus enemmänkin henkilön rikollisesta elämäntavasta kuin tahallisesta ja tietoisesta oikeusjärjestelmän uhmaamisesta. (Tapani & Tolvanen 2011, 80 - 87.)

Matikkalan (2010, 130) mukaan henkilön toistuva rikoksiin syyllistyminen ei vielä välttämättä johda koventamisperusteen soveltamiseen, vaan keskeisintä on aiemman ja uuden rikollisuuden suhde ja se, mitä niistä voidaan päätellä tekijän suhtautumisesta lain kieltoihin ja käskyihin. Lisäksi hän kiinnittää huomiota siihen, että rikoslain 6:5.5:n tarkoittamaa koventamisperustetta ei ole todennäköisesti ole, jos rikoksen uusiminen on satunnaista, jos uusimisen ei voida katsoa liittyvän aikaisempaan rikollisuuteen tai mitä enemmän uusi rikos eroaa vanhasta tai mitä enemmän aikaa on uuden ja vanhan rikollisuuden välillä on kulunut. Tekijän osoittaessa ilmeistä piittaamattomuutta lain noudattamisessa ja mitä enemmän harkintaa rikoksen tekeminen edellyttää, sitä perustellummin voidaan ajatella rikosten uusimisen osoittavan säännöksen tarkoittamaa piittaamattomuutta.

2.4 Rangaistuksen lieventämis- ja kohtuullistamisperusteet

Rangaistuksen lieventämisistä on kahdenlaisia: toisessa rangaistusasteikkoa lievennetään ja toisessa rangaistus vain mitataan lievemmin normaaliasteikolla. Rangaistus on rikoslain 6:8.1:n mukaan määrättävä lievennetyn rangaistusasteikon perusteella, jos rikos on tehty alle 18-vuotiaana tai rikos on jäänyt yritykseksi. Samoin toimitaan, jos tekijän katsotaan olevan rikoksessa avunantajana tai hänen osallisuutensa rikokseen on ollut muita vähäisempi. Rangaistusta lievennetään myös, jos rikos on tehty sellaisissa olosuhteissa, jotka muistuttavat läheisesti vastuuvapausperusteiden soveltamiseen johtavia olosuhteita (esim. hätävarjelutilanne) tai jos on olemassa joitain tuomiossa mainittavia erityisiä poikkeuksellisia syitä. Tällöin rikoksesta voidaan tuomita enintään $\frac{3}{4}$ tästä rikoksesta säädetyn vankeus- tai sakkorangaistuksen enimmäismäärästä ja vähintään tästä rikoksesta säädetyn rangaistuslajin vähimmäismäärä. Alentunut syntyakeisuus ei ole enää nykyisin yleinen vähentämisperuste, mutta sitä pidetään kuitenkin edelleen rangaistusta lieventävänä seikkana. Alentunut syntyakeisuus ei vaikuta käytettävissä olevaan enimmäisrangaistukseen, mutta vähimmäismäärään sillä on vaikutuksensa. (Tapani & Tolvanen 2011, 88 - 90.)

RL 6:6:n mukaisia rangaistuksen lieventämisperusteita pohditaan silloin, kun rikoksen tekijä on tehnyt rikoksen huomattavan painostuksen, uhkan tai muun sen kaltaisen seikan takia. Tällaista tilannetta voidaan pitää rangaistuksen lieventämisperusteena, koska tekijällä ei ole ollut täyttä vapautta valita omaa toimintaansa sillä hetkellä. Lain noudattamisen kyky on voinut heikentyä myös voimakkaan inhimillisen myötätunnon, poikkeuksellisen ja äkkivarmatoman houkutus, asianomistajan poikkeuksellisen suuren myötävaikutuksen tai muun vastaavan seikan takia. Rikosten vaikutusten vähentäminen tekijän ja asianomistajan sovinnon myötä tai tekijän muu pyrkimys estää tai poistaa rikoksen vaikutuksia tai pyrkimys edistää rikoksen selvittämistä voivat myös toimia rangaistuksen lieventämisperusteena. Tämän lainkohdan soveltaminen ei kuitenkaan edellytä sitä, että teon vaikutukset poistuisivat kokonaan,

vaan siinä huomioidaan tekijän hyvä yritys toimia aktiivisesti rikoshaittojen vähentämiseksi. (Tapani & Tolvanen 2011, 95.)

RL 6:7:n mukaan rangaistusta voidaan tietyissä tilanteissa kohtuullistaa, jolloin pyritään välttämään seuraamuksesta johtuvia tarpeettomia haittoja. Kohtuullistaminen on perusteltua, jos tekijälle on rikoksesta tai tuomiosta aiheutunut jokin muu seuraus, kuten huomattava vahingonkorvausvelvollisuus, lastensuojelutoimenpiteet, menettämisseuraamukset tai kurinpito-toimenpiteet. Tällainen muu seuraus ei kuitenkaan säännönmukaisesti lievennä rangaistusta, vaan sitä sovelletaan ainoastaan poikkeustapauksissa. Tekijän korkea ikä, terveydentila tai muut henkilökohtaiset olot voivat olla kohtuullistamisperusteena, jos normaalikäytännön mukainen rangaistus olisi tekijälle kohtuuttoman tai poikkeuksellisen haitallinen. Tällaisessa tilanteessa on mahdollista rajoitetusti huomioida rangaistuksen merkitys ja sen kohdentuminen oikeudenmukaisesti eri elämäntilanteissa oleville ihmisille. Joissain tapauksissa myös rikoksen tekijän nuori ikä voidaan huomioida rangaistuksen kohtuullistamisperusteena. Mikäli rikoksesta on kulunut huomattavan pitkä aika, voidaan kohtuullistamisperustetta soveltaa edellyttäen, että rangaistus muuten johtaisi kohtuuttomaan tai poikkeuksellisen haitalliseen lopputulokseen. Tällöin huomioidaan rikoksen vanhentumisajan läheisyys ja rikostyyppi sekä joissain tapauksissa myös kohtuuttoman pitkäksi venynyt rikosprosessi kokonaisuudessaan. (Tapani & Tolvanen 2011, 111 - 113, 118 - 126.)

3 Rangaistuksen täytäntöönpano

Rangaistuksen täytäntöönpano on rikosprosessin viimeinen vaihe. Voimassa olevan rangaistusjärjestelmän perustana ovat vapautteen ja varallisuuteen kohdistuvat rangaistukset. Yleisinä rangaistuksina pidetään ehdotonta ja ehdollista vankeutta, yhdyskuntapalvelua, sakkoa ja rikesakkoa. Nuorisorangaistus on alle 18-vuotiaalle rikosentekijälle annettu erityinen rangaistus. Uutena rangaistusmuotona on 1.11.2011 voimaan tullut valvontarangaistus, johon rikosentekijä voidaan tuomita ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta. Matikkalan (2010, 80) mukaan suurin osa tuomituista rangaistuksista on sakkoja tai rikesakkoja. Vankeusrangaistuksista enemmistö on ehdollisia rangaistuksia.

3.1 Sakkorangaistus

Rikoslain 2a:1:n mukaan sakko tuomitaan päiväsakkoina, joiden vähimmäismäärä on yksi ja enimmäismäärä 120 päiväsakkoa. RL 2a:2:n mukaan päiväsakon rahamäärä lasketaan viimeksi toimitetun verotuksen mukaisten tulojen perusteella. Jos tuloja ei tällä tavoin voida luotettavasti selvittää, tulot voidaan arvioida muun saatavan selvityksen perusteella. RL 2a:3:n mukaan sakon kokonaisrahämäärä on päiväsakkojen lukumäärä kerrottuna päiväsakon rahämäärällä.

Sakotetulla on mahdollisuus maksaa sakkonsa vapaaehtoisesti jo ennen ratkaisun lainvoimaisuutta tai viimeistään silloin, kun hän on saanut syyttäjän antaman rangaistumääräyksen mukaisen tilillepanokortin. Oikeusrekisterikeskus valvoo sakkojen maksuja ja lähettää maksuvelvolliselle kirjallisen maksukehotuksen, mikäli sakkoa ei ole määräaikaan mennessä maksettu. Jos sakko jää edelleenkin maksamatta, oikeusrekisterikeskus hakee siihen ulosottoa. Ulosottomiehen maksukehotuksen yhteydessä sakotetulle ilmoitetaan, että maksamaton sakko voidaan periä ulosottotoimin. Sakkojen maksamiselle on vielä tässä vaiheessa mahdollisuus saada maksuaikaa tai niiden maksamisesta osissa voidaan vielä sopia. (Tapani & Tolvanen 2011, 209-211.)

Poliisin rangaistumääräyksiin antamaa sakkoa ei ole voitu muuntaa vankeudeksi 1.10.2008 lähtien. Tuomioistuimen määräämä maksamaton sakko, jota ei ole ulosottotoimin saatu perityksi, voidaan rikoslain 2a:4:n mukaan muuntaa vankeudeksi. Oikeudenkäynnin kulun turvaamiseksi tai ulosottokaaren 1:9 nojalla määrätty kihlakunnanvoudin asettama maksamaton uhkasakko voidaan muuntaa vankeudeksi. Muuta uhkasakkoa ei saa muuntaa vankeudeksi. Sakon muuntorangaistuksen pituus määräytyy RL 2a:5:n mukaan siten, että kolme maksamaton päivä sakkoa vastaa yhtä päivää vankeutta. Muuntorangaistuksen pituus on vähintään neljä tai enintään 60 päivää vankeutta. Uhkasakkoa muunnettaessa jokainen täyden 30 euron määrä vastaa yhtä päivää vankeutta. RL 2a:8:n mukaan rikesakko on euromäärältään kiinteää sakkoa lievempi rangaistus, joka lailla säädetään eräiden rikkomusten ainoaksi rangaistukseksi. Maksamatonta rikesakkoa ei ole mahdollista muuntaa vankeudeksi. Rikoslain 8:13:n mukaisesti sakkorangaistus raukeaa viiden vuoden kuluttua, mikäli sakotetulle ei ole sitä ennen määrätty muuntorangaistusta.

Mikäli tuomittu maksaa kaikki muuntokäsittelyssä muunnetut sakot, muuntorangaistus raukeaa. Tuomitulla on myös mahdollisuus vankilaan saavuttuaan maksaa vankeudeksi muunnetut sakot kokonaan viiden seuraavan arkipäivän kuluessa, jolloin muuntorangaistus raukeaa. Vankilassa on myös mahdollisuus saada täytäntöön pantavaksi tulleelle sakon muuntorangaistukselle maksuaikaa enintään kaksi kuukautta. Käytännössä tuomitulla on vankilassa ollessaan yleensä sakon muuntorangaistuksen lisäksi suoritettavanaan myös jokin muu rangaistus, joten maksuaikaa myönnettäessä on huomioitava, ettei hän ehdi vapautua ennen muuntorangaistuksen täytäntöönpanon aloittamista. Sakon muuntorangaistus raukeaa, mikäli sen täytäntöönpanoa ei ole aloitettu kolmen vuoden kuluessa lainvoiman saaneen muuntotuomion antamispäivästä. Vankeuslain 3:5:n mukaisesti vankilassa samalla rangaistuskaudella voidaan suorittaa yhteenlaskettuina korkeintaan 90 päivää sakon muuntorangaistusta. Mikäli sakon muuntorangaistuksia on tullut vankilassa täytäntöön pantavaksi enemmän kuin 90 päivää, ne sisältyvät tuohon enimmäismäärään eikä niitä voida enää myöhemmin panna täytäntöön. (Tapani & Tolvanen 2011, 224, 232 - 233.)

3.2 Ehdollinen rangaistus ja nuorisorangaistus

Ehdollinen rangaistus ja nuorisorangaistus toimivat vakavana varoituksena erityisesti nuorelle rikoksentehtäjälle. Näitä rangaistuksia on mahdollista tuomita samalle henkilölle useampiakin perätysten. Rikollisen käyttäytymisen jatkuessa rangaistukset muuttuvat ankarammiksi ja lopulta voidaan päätyä jopa ehdottomaan vankeusrangaistukseen.

Rikoslain 2b:3:n mukaan ehdollista vankeutta tuomittaessa rangaistuksen täytäntöönpano lykätty koeajaksi. Ehdollisen vankeuden yhteydessä alkaa koeaika, joka on vähintään vuosi tai enintään kolme vuotta. Tuomittu rangaistus raukeaa koeajan päätyttyä, mikäli tuomittu ei ole tuona aikana syyllistynyt uusiin rikoksiin. RL 2b:5:n mukaan tuomioistuimen on mahdollista määrätä ehdollinen rangaistus täytäntöön pantavaksi, mikäli tuomittu on koeaikana tehnyt rikoksen, josta hänet olisi tuomittava ehdottomaan vankeuteen. Tästä ehdollisesta rangaistuksesta ja uudesta rikoksesta tulee yhteinen rangaistus. Tuomioistuin voi myös määrätä ehdollisen vankeuden täytäntöön pantavaksi vain osaksi, jolloin rangaistus jää muulta osin ehdolliseksi entisiin koeajoin.

Enintään kahden vuoden vankeusrangaistus on mahdollista määrätä ehdolliseksi. Tällöin edellytyksenä on, että muut seikat, kuten rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aiempi rikollisuus eivät edellytä ehdottomaan vankeuteen tuomitsemista. Mikäli rikoksen tekijä on ollut tekohetkellä alle 18-vuotias, häntä ei saa tuomita ehdottomaan vankeuteen, elleivät painavat syyt sitä vaadi. (Koskinen 2008, 101 - 102.) RL 6:10:n mukaan ehdollisen vankeuden lisäksi on oheisseuraamuksena mahdollista tuomita sakkoa tai ehdollisen vankeuden ollessa enemmän kuin vuoden mittainen voidaan lisäksi tuomita yhdyskuntapalvelua vähintään 20 tai enintään 90 tuntia. Rikokseen alle 21-vuotiaana syyllistynyt voidaan lisäksi tuomita valvontaan yhden vuoden kolmen kuukauden ajaksi, jos tätä on pidettävä perusteltuna tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi sekä uusien rikosten ehkäisemiseksi.

Rikoslain 6:10a:n mukaan alle 18-vuotiaana (eli 15 - 17 -vuotias) tehdystä rikoksesta voidaan tuomita nuorisorangaistukseen, jos sakkojen katsotaan olevan riittämätön rangaistus rikoksen vakavuuden, rikoksesta ilmenevän tekijän syyllisyyden ja tekijän aikaisempien rikoksien vuoksi. Lisäksi edellytetään, että nuorisorangaistukseen tuomitsemista on pidettävä perusteltuna tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi ja uusien rikosten ehkäisemiseksi. Nuorisorangaistuksesta annetun lain 2 § määrittelee nuorisorangaistuksen pituudeksi vähintään neljä kuukautta ja enintään yksi vuosi. Tällöin tuomittu on valvonnassa koko rangaistuksensa ajan ja hän on velvollinen osallistumaan sosiaalista toimintakykyä edistävien tehtävien ja ohjelmien mukaisen tukeen ja ohjaukseen. Nuorisorangaistukseen sisältyy myös työelämään ja työn tekemiseen perehtymistä, mikäli sitä ei pidetä ilmeisen tarpeettomana tai sitä on vaikea järjestää. Tapanin ja Tolvasen (2011, 159, 162) mukaan nuorisorangaistusta tulisi käyttää sil-

loin, kun nuoren rikoksentekijän uusimisriski on suuri ja nuoren rikoskierre halutaan katkaista. Uusimisriskiä arvioitaessa tulisi huomioida tekijän elämäntilanne ja hänelle aikaisemmin tuomitut rangaistukset. Tähän ongelmaryhmään kuuluvat ne nuoret rikoksentekijät, joille ehdollinen vankeus ja valvonta eivät ole riittävä varoitus. Nuorisorangaistukseen tuomitseminen on mahdollista, vaikka rikoksentekijällä ei olisi lainkaan aiempia ehdollisia vankeusrangaistuksia.

3.3 Yhdyskuntapalvelu ja valvontarangaistus

Yhdyskuntapalvelu ja valvontarangaistus ovat ankarampia rangaistusmuotoja kuin ehdollinen rangaistus ja nuorisorangaistus. Nämä rangaistukset eivät vielä rajoita tuomitun elämää siinä määrin kuin ehdoton vankeusrangaistus, vaikkakin tuomittu on jo tällöin velvollinen toimimaan hänelle laaditun aikataulutetun toimintasuunnitelman määrittelemässä puitteissa.

Rikoslain 6:11:n mukaan enintään kahdeksan kuukauden mittainen vankeusrangaistus voidaan tuomita suoritettavaksi yhdyskuntapalveluna, mikäli rikoksentekijän ehdottomat vankeusrangaistukset, aiemmat yhdyskuntapalvelurangaistukset tai muut painavat syyt eivät ole sille esteenä. Yhdyskuntapalveluun tuomitseminen edellyttää rikoksentekijän suostumusta sekä olettamista, että hän kykenee suoriutumaan siitä. Yhdyskuntapalveluna suoritettavan rangaistuksen hyötynä ehdottomaan vankeusrangaistukseen verrattuna on tuomitun mahdollisuus sosiaalisten suhteiden ylläpitoon, työpaikan säilyttämiseen. Muita hyötyjä ovat laitostumisen ehkäiseminen, rikoksentekijän leiman välttäminen ja yhteiskuntamyönteisyyden ylläpitäminen. Tällä rangaistusmuodolla yhdyskuntapalvelun suorittajan elämään saadaan aikaan positiivisia vaikutuksia, kuten säännönmukaisuuteen ja työntekoon totuttautumista, työmarkkinakelpoisuuden parantumista ja aktiivisuutta. (Matikkala 2010, 44 - 45.)

Yhdyskuntapalveluun soveltuvuutta selvittää Rikosseuraamuslaitos. Rikosseuraamuslaitoksen suorittama soveltuvuus selvitys on asiantuntijalausunto, joka ei oikeudellisesti sido tuomioistuinta, joka viime kädessä arvioi soveltuvuus kriteereiden toteutumista. Tuomioistuin voi pitää rikoksentekijää soveltuvana yhdyskuntapalveluun ilman soveltuvuus selvitystäkin. Soveltuvuuden perusteena on oletettavasti, että rikoksentekijällä on edellytykset suoriutua yhdyskuntapalvelusta. Yhdyskuntapalvelun suorittaminen mitoitetaan pituudeltaan suunnilleen samanmittaiseksi kuin vankeusrangaistusaikakin olisi ollut. Yhdyskuntapalvelu sisältää vähintään 20 ja enintään 200 tuntia valvonnan alaista palkatonta työtä. Tuntimäärä riippuu sen tuomion pituudesta, jonka perusteella yhdyskuntapalvelua on rikoksentekijälle tuomittu. Käytännössä yksi päivä vankeutta vastaa yhtä tuntia yhdyskuntapalvelua. Jos yhdyskuntapalvelu jostain syystä joudutaan muuntamaan takaisin vankeudeksi, suorittamattomat palvelutunnit muunnetaan saman periaatteen mukaisesti vankeuspäiviksi. (Matikkala 2010, 46 - 48, 52 - 53.)

Rikoslain 6:11a:n mukaan rikosentekijä, joka tuomitaan enintään kuuden kuukauden mittaiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen, voidaan sen sijaan tuomita samanmittaiseen valvontarangaistukseen, mikäli häntä ei ehdottomien vankeusrangaistusten, aiempien yhdyskuntapalvelurangaistusten tai muiden painavien syiden takia voida tuomita yhdyskuntapalveluun. Valvontarangaistus on mahdollinen, ellei rikosentekijälle aikaisemmin tuomitut valvontarangaistukset tai ehdottomat vankeusrangaistukset tai rikoksen laatu aiheuta siihen esteitä. Lisäksi valvontarangaistuksen tuomitsemista on pidettävä perusteltuna rikosentekijän sosiaalisten valmiuksien ylläpitämiseksi tai edistämiseksi. Valvontarangaistukseen tuomitseminen edellyttää, että rikosentekijä on suostunut rangaistuksen tuomitsemiseen valvontarangaistuksena ja että hänen kanssaan samassa asunnossa asuvat täysi-ikäiset ovat omasta vakaasta tahdostaan antaneet suostumuksensa valvontarangaistuksen täytäntöönpanoon kyseisessä asunnossa. Asunnossa asuvan alle 18-vuotiaan mielipide on selvitettävä ja häntä on kuultava yhteistyössä lastensuojeluviranomaisten kanssa. Lisäksi laissa edellytetään, että rikosentekijä voidaan velvoittaa pysymään asunnossaan ja osallistumaan hänelle määrättyyn toimintaan ja että rikosentekijän voidaan olettaa suoriutuvan valvontarangaistuksesta. Valvontarangaistusta ei saa tuomita ilman toimeenpanosuunnitelmaa. Laki valvontarangaistuksesta astui voimaan 1.11.2011.

3.4 Ehdoton vankeusrangaistus

Vankeusrangaistuksen sisältönä on vapauden menetys tai sen rajoittaminen. Vankeutta voidaan tuomita joko määräajaksi tai elinkaudeksi. Vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusaikana. Vankeuden täytäntöönpanon on oltava turvallista yhteiskunnalle, henkilökunnalle ja vangeille.

3.4.1 Määräaikainen ja elinkautinen vankeusrangaistus

Vankeutta koskevat säännökset uusittiin 1.10.2006 voimaan tulleella nk. vankeuspaketilla. Yleensä vankeusrangaistus on määräaikainen, jolloin se on vähintään 14 päivää ja enintään 12 vuotta tai yhteisen rangaistuksen ollessa kyseessä 15 vuotta. Mikäli tuomittu suorittaa samanaikaisesti useampaa hänelle tuomittua määräaikaista vankeusrangaistusta, vankilassa yhteenlaskettu rangaistuksen enimmäismäärä voi olla korkeintaan 20 vuotta. Vankeusrangaistukset pannaan täytäntöön joko suljetussa vankilassa tai avolaitoksessa. Määräaikaista rangaistusta suorittava vanki on päästettävä ehdonalaiseen vapauteen suorittamaan rangaistuksensa loppuosa. Vankeinhoidollisesti ensikertalainen (henkilö, jolla ei ole aiempia vankilakausia tai edellisen vapautumisen ja nykyisen rikoksen välillä on yli kolme vuotta rikoksetonta aikaa) vapautuu ehdonalaiseen vapauteen, kun hän on suorittanut rangaistuksestaan puolet. Mikäli hän on rikoksen uusija, rangaistusta on oltava suoritettuna kaksi kolmasosaa ennen ehdonalai-

seen vapauteen pääsemistä. Tässä rikoksen uusijalla tarkoitetaan henkilöä, jolla on edellisen vankilasta vapautumisen ja nyt suoritettavana olevan rikoksen välillä rikoksetonta aikaa vähemmän kuin kolme vuotta. Jos rikos on tehty vankeinhoidollisesti ensikertalaisena ja nuorempana kuin 21-vuotiaana, vanki pääsee ehdonalaiseen vapauteen suorittuaan tuomiostaan yhden kolmasosan. Mikäli rikoksen uusija on uusinnut rikoksensa nuorempana kuin 21-vuotiaana ja lyhyemmässä ajassa kuin kolmen vuoden kuluessa, hän vapautuu ehdollisesti suorittuaan tuomiostaan puolet. (Tapani & Tolvanen 2011, 86 - 90.)

Rikoslain 2c:4.1:n mukaan elinkautinen vankeusrangaistus käsittää ne vankeusrangaistukset, sakon muuntorangaistukset ja arestirangaistukset, jotka pannaan täytäntöön samalla kertaa elinkautisen vankeusrangaistuksen kanssa. RL 2c:10.1:n mukaan elinkautisen vankeustuomion saanut voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt kaksitoista vuotta. Nuorempana kuin 21-vuotiaana tehdystä rikoksesta elinkautiseen vankeuteen tuomittu voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt kymmenen vuotta.

Pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain (PVapMenL) 1 § ja 2 § käsittävät vangin hakemuksen ehdonalaisesta vapauttamisesta ja asian valmistelusta Helsingin hovioikeudessa. Elinkautisvanki voi laittaa hakemuksen ehdonalaisesta vapauttamisesta vireille Helsingin hovioikeuteen aikaisintaan kaksi vuotta ennen mahdollista vapauttamisajankohtaa. Poikkeuksellisesti menettely voi tulla vireille myös Rikosseuraamuslaitoksen aloitteesta. Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinnon on annettava lausunto hovioikeudelle, josta pitää ilmetä puoltaako vai vastustaako se vangin ehdonalaista vapauttamista ja onko vanki sitä ennen määrättävä RL 2c luvussa mainittuun valvottuun koevapauteen. Lisäksi lausuntoon täytyy liittää Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön arvio vapauttamisen edellytyksistä ja muu vankia koskeva selvitys sekä arvio vangin riskistä syyllistyä väkivaltarikokseen. Jos vankia ei päästetä ehdonalaiseen vapauteen, asia voi tulla uudelleen hovioikeuden ratkaistavaksi aikaisintaan vuoden kuluttua hylkäävästä päätöksestä.

Perustuslain 9:105:n mukaan tasavallan presidentillä on mahdollisuus yksittäisessä tapauksessa saatuaan lausunnon korkeimmalta oikeudelta armahtaa tuomioistuimen määräämästä rangaistuksesta tai muusta rikosoikeudellisesta seuraamuksesta joko kokonaan tai osittain. Tasavallan presidentti voi siis edelleen armahtaa myös elinkautisesta vankeusrangaistuksesta. RL 2c:13.2:n mukaisesti elinkautiseen vankeuteen tuomitun ehdonalaisen vapauden koeaika ja jäännösrangaistus ovat kolme vuotta. Jos elinkautisvanki syyllistyy rikoksen kolmen vuoden aikana siitä, kun hän on vapautunut suorittamasta tuomiotaan vankilassa, hänet voidaan tästä rikoksesta rangaista koventamisperusteisesti.

3.4.2 Koko rangaistusajan suorittaminen vankilassa

Rikoslain 2c:11:n mukaan rikoksenteijä voidaan tuomita suorittamaan koko rangaistus vankilassa. Tällaiseen päätökseen johtavan tuomion pituus on vähintään kolme vuotta ja rikosnimikkeenä voi olla mm. murha, tappo, surma, törkeä pahoinpitely, törkeä raiskaus, törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, törkeä ryöstö, törkeä tuhotyö, joukkotuhonta jne. Lisäksi edellytetään, että rikoksenteijä on rikosta edeltäneiden kymmenen vuoden aikana syyllistynyt edellä mainittuihin rikoksiin tai nimetty rikos on tehty kolmen vuoden kuluessa siitä, kun hän on vapautunut suorittamasta koko rangaistusaikaa vankilassa tai elinkautista vankeutta. Lisäksi rikoksenteijää on rikoksista ilmenevien seikkojen ja oikeudenkäymiskaaren 17: 45.3:n mukaisen selvityksen (=mielentilatutkimus) perusteella pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

RL 2c:12:n mukaan koko rangaistusaikaa suorittamaan määrätty voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen hänen suoritettuaan rangaistuksesta viisi kuudesosaa, jos häntä ei enää ole pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle. Ehdonalaiseen vapauteen voi päästä aikaisintaan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt kolme vuotta. Ennen ehdonalaista vapauttamista vanki voidaan määrätä valvottuun koevapauteen. Jos koko rangaistusaikaa suorittamaan määrättyä ei päästetä ehdonalaiseen vapauteen, hänet on sijoitettava valvottuun koevapauteen kolme kuukautta ennen vapauttamista. RL 2c:13:n mukaan, jos koko rangaistuksen vankilassa suorittanut tekee uuden rikoksen kolmen vuoden aikana siitä, kun hän on vapautunut suorittamasta tuomiotaan vankilassa, häntä voidaan tästä rikoksesta rangaista koventamisperusteisesti.

3.4.3 Valvottu koevapaus ja ehdonalainen vapauttaminen

Rikoslain 2c luvun 8 § koskee valvottua koevapautta. Sen mukaan vanki voidaan yhteiskuntaan sijoittumisen edistämiseksi sijoittaa vankilan ulkopuolelle teknisin välinein tai muulla tavoin erityisesti valvottuun koevapauteen enintään kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista. Valvotun koevapauden edellytyksenä on, että koevapaus edistää vangille tehdyn rangaistusajan suunnitelman toteutumista ja vangin oletetaan pystyvän noudattamaan koevapauden ehtoja. Vangin tulee sitoutua päihteettömyyteen, päihteettömyyden valvontaan, noudattamaan yhteydenpitovelvoitetta, liikkumaan ainoastaan sovitulla alueella sekä osallistumaan koevapauden ehdoissa määriteltyyn toimintaan. Koevapaus voidaan peruuttaa, mikäli koevapauden ehdot eivät enää päätöksen tekemisen jälkeen täyty. Mikäli koevapaudessa oleva vanki rikkoo ehtoja, hänelle annetaan varoitus tai koevapaus peruutetaan enintään kuukauden määräajaksi tai kokonaan.

Rikoslain 2c:5:n mukaan ehdonalainen vapauttaminen tarkoittaa ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun vangin päästämistä suorittamaan loppuosa rangaistuksestaan vapaades-

sa. Kun tuomittu päästetään ehdonalaiseen vapauteen, alkaa koeaika, joka on vapauttamishetkellä jäljellä olevan jäännösrangaistuksen pituinen. Koeajan pituus on kuitenkin enintään kolme vuotta (RL 2c:13.1). Ehdonalaisen vankeuden valvonnasta annetun lain ((EhdVapValvL) 1 § määrittelee valvonnan tarkoituksena olevan valvottavan tukeminen hänen sosiaalisen selviytymisensä edistämiseksi sekä estää häntä tekemästä uusia rikoksia. Rikosseuraamuslaitoksen tehtävänä on huolehtia valvonnan täytäntöönpanosta. EhdVapValvL 4 §:n mukaisesti ehdonalaiseen vapauteen päästettävä vanki on määrättävä valvontaan, jos koeajan pituus on yli vuoden, rikos on tehty nuorempina kuin 21-vuotiaana tai vanki itse pyytää päästä valvontaan. Vanki voidaan myös jättää asettamatta valvontaan, mikäli se katsotaan tarpeettomaksi sen vuoksi, että vanki vapauduttuaan poistetaan maasta tai hän on vakavasti sairas tai jonkun muun erityisen syyn takia. EhdVapValvL 11 §:n mukaisesti valvonta voidaan lakkauttaa, jos se on kestänyt vähintään kuusi kuukautta ja on käynyt ilmeiseksi, ettei valvonnan jatkaminen ole enää tarpeen.

Jäännösrangaistus voidaan panna täytäntöön, jos tuomittu on koeajalla syyllistynyt sellaiseen uuteen rikokseen, josta voidaan tuomita ehdotonta vankeutta ja josta on nostettu syyte vuoden kuluessa koeajan päättymisestä. Jäännösrangaistus voidaan myös jättää panematta täytäntöön, jos suurin osa koeajasta on jo suoritettu, jäännösrangaistus on lyhyt, koeajalla tehdystä rikoksesta tuomittava rangaistus on lyhyt tai rikoksesta ja tuomiosta koituva seuraus olisi kohtuuton. (RL 2c:14.)

4 Oikeuslaitos

Oikeuslaitos kuuluu oikeusministeriön hallinnonalaan. Oikeuslaitoksen alaisuudessa ovat tuomioistuimet, ulosotto, syyttäjät, oikeusapu sekä muut yksiköt kuten oikeusrekisterikeskus. Tässä opinnäytetyössä on tarkoitus keskittyä tuomioistuinten toimintaan siinä määrin, kuin ne liittyvät rangaistusten täytäntöönpanoon vankilassa ja yhdyskuntaseuraamusten toimeenpanoon. Ulosoton tehtäviä käsitellään sakon muuntorangaistusten ja ehdottomien vankeustuomioiden näkökulmasta.

4.1 Tuomioistuinten tehtävät

Suomen tuomioistuinjärjestelmään kuuluvat käräjäoikeudet, hovioikeudet, korkein oikeus, hallinto-oikeus, korkein hallinto-oikeus sekä erityistuomioistuimet, joita ovat markkinaoikeus, työtuomioistuin ja vakuutus-oikeus. Hallinto-oikeudet ja erityistuomioistuimet rajataan ulos tässä opinnäytetyössä.

Käräjäoikeuksissa käsitellään rikosasioiden lisäksi myös riita- ja hakemusasioita. Rikosasian oikeudenkäynnin tarkoituksena on selvittää, onko epäilty henkilö syyllistynyt rikokseen. Oi-

keudenkäynnissä päätetään myös syyllisen rangaistuksesta. Rikosasiaa on myös mahdollista sovittelulla jo ennen varsinaista oikeudenkäyntiä, mutta sovittelusta huolimatta asia saattaa päätyä oikeuden käsittelyyn, etenkin jos kyseessä on jokin vakavampi rikos. (Käräjäoikeuden tehtävät 2012.)

Suurimmassa osassa rikosasioiden oikeudenkäynneistä on läsnä vain yksi tuomari, mutta vakavimpien rikosasioiden ollessa kyseessä oikeuden istunnossa on läsnä myös lautamiehiä. Erityisen vaikeissa rikosoikeudenkäynneissä tai muuten erityisten syiden takia voidaan rikosasia käsitellä myös kolmen käräjätuomarin voimin. (Oikeusministeriön esitteitä 2010.)

Käräjäoikeuden tuomiosta voi valittaa hovioikeuteen ja näin ollen suurin osa hovioikeuksien käsittelemistä asioista koskeekin valituksia käräjäoikeuksien tekemistä päätöksistä. Hovioikeus toimii myös ensimmäisen asteen tuomioistuimena, kun käsitellään valtio- tai maanpetosasioita sekä tiettyjä virkasyyteasioita. Hovioikeuksien tehtävänä on myös yleisellä tasolla oman piirinsä käräjäoikeuksien valvonta. (Hovioikeuden tehtävät 2012.)

Korkein oikeus toimii erityisesti ennakkopäätösten antajana ja korkeimmasta oikeudesta voi myös hakea valituslupaa hovioikeuksien tekemiin ratkaisuihin. Sen lisäksi käräjäoikeuden tekemiin ratkaisuihin on mahdollista hakea ennakkopäätöstä korkeimmasta oikeudesta, mikäli sitä pidetään asian ennakkopäätösluonteen vuoksi tärkeänä. Edellytyksenä on korkeimman oikeuden myöntämä valituslupa ja muutoksenhakijan vastapuolen suostumus. Korkeimman oikeuden tehtäviin kuuluu myös armahdusasioissa lausuntojen antaminen tasavallan presidentille ja lausuntojen antaminen asioissa, jotka koskevat rikollisten luovuttamista ulkomaille. Korkein oikeus voi myös tasavallan presidentin pyynnöstä antaa lausuntoja sekä käsiteltävänä olevista lakiesityksistä että Ahvenanmaan maakuntapäivien hyväksymistä maakuntalaeista. Lisäksi korkeimmalla oikeudella on mahdollisuus purkaa tuomioistuimien antamia lainvoimaisia tuomioita oikeudenkäymiskaaren 31 luvun mukaisin perustein. (Korkein oikeus 2012.)

4.2 Ulosottoviraston tuomion täytäntöönpanoon liittyvät tehtävät ja tuomitun mahdollisuus anoa lykkäystä

Ulosotto valvoo riippumattomana ja puolueettomana viranomaisena sekä velkojan että velallisen etuja. Ulosottoviranomaisten tehtävänä on hoitaa tuomioiden, verojen, maksujen ja muiden heidän toimivaltaansa kuuluvien laiminlyötyjen velvoitteiden täytäntöönpanoa. Myös rikoksista tuomittujen sakkojen ja rikesakkojen perintä kuuluu ulosottovirastoissa hoidettaviin työtehtäviin. Näiden perintä tapahtuu maksukehotusten jälkeen ensisijaisesti palkan tai omaisuuden ulosmittauksen kautta, jolloin ulosmitattu omaisuus voidaan myydä. Mikäli velallisella ei ole mahdollisuutta, halua tai kykyä maksaa hänelle tuomittuja sakkoja, käräjäoikeus muuttaa tuomioistuimen määräämät sakot vankeudeksi. (Ulosottoviranomaisten tehtävät 2012.)

Vankeuslain 2:1:n mukaan rangaistus on pantava täytäntöön viipymättä ja viimeistään tiettyjen määräaikojen kuluessa. Rikoslain 8:10:n mukaan määräaikainen vankeusrangaistus raukeaa, jollei rangaistuksen täytäntöönpano ole lainvoiman saaneen tuomion antamispäivästä laskettuna alkanut 20 vuodessa, mikäli rangaistuksen pituus on yli kahdeksan vuotta tai 15 vuodessa, jos rangaistuksen pituus on yli neljä, mutta enintään kahdeksan vuotta tai kymmenessä vuodessa, jos rangaistuksen pituus on yli vuoden, mutta enintään neljä vuotta. Enintään vuoden mittainen rangaistus raukeaa, jos täytäntöönpanoa ei ole aloitettu viidessä vuodessa. Elinkautinen vankeusrangaistus ei raukea koskaan. Samoin tuomiot joukkotuhonnasta, rikoksesta ihmisyyttä vastaan, törkeästä rikoksesta ihmisyyttä vastaan, sotarikoksesta ja törkeästä sotarikoksesta tuomittu määräaikainen vankeusrangaistus eivät raukea.

Rikosseuraamuslaitos lähettää lainvoimaista tuomiota koskevan täytäntöönpanomääräyksen sen paikkakunnan ulosottoviranomaiselle, jonka alueella tuomittu asuu tai oleskelee. Ulosottovirastossa kirjataan täytäntöönpanomääräys saapuneeksi ja tuomitulle lähetetään vireilletuloilmoitus, jossa on päivämäärä, jolloin tuomitun on saavuttava ulosottovirastoon kuultavaksi vankilaan sijoittamista varten. Mikäli tuomittu ei saavu määräaikaan mennessä, ulosottovirastosta lähetetään esteilmoitus Rikosseuraamuslaitokseen, jonka tehtäväksi jää tuomitun etsintäkuulutuksen antaminen. Tuomitun käytyä ulosottovirastossa kuultavana, täytäntöönpanoasiakirjat ja haastattelulomake sekä ulosottomiehen lausunto lähetetään arviointikeskukseen vankilaan määräämistä varten. Arviointikeskus ilmoittaa ulosottovirastoon, mihin vankilaan ja milloin tuomitun on ilmoitauduttava. Lisäksi lyhyttä rangaistusta suorittamaan tuleville laaditaan arviointikeskuksessa suppea rangaistusajan suunnitelma, joka lähetetään sijoituspäätöksen mukana ulosottovirastoon. Ulosottovirasto lähettää tuomitulle passituskehotuksen, joka on noudettava tiettyyn aikaan mennessä ulosottovirastosta. Samalla tuomittu saa määräyksen mennä vankilaan, ohjeet vankilaan matkustamisesta ja halutessaan myös matkaliput vankilapaikkakunnalle. Mikäli tuomittu ei saavu hakemaan määräystä hänelle ilmoitettuun määräaikaan mennessä, ulosottovirasto lähettää esteilmoituksen arviointikeskukselle, joka lähettää asiakirjan eteenpäin aluekeskuksen oikeudellisten palveluiden täytäntöönpanon kautta Rikosseuraamuslaitokselle, joka aloittaa etsintäkuulutusprosessin. (P. Tyllinen & R. Lievonen 2011.)

Sakon muuntorangaistuksen ollessa kyseessä Oikeusrekisterikeskus lähettää käräjäoikeuden tekemän muuntopäätöksen sakotetun henkilön kotipaikkakunnan ulosottomiehelle. Mikäli sakotettu ei halua suorittaa tuomiotaan avolaitoksessa, ulosottomies voi määrätä vankilaan ilmoittautumispäivän ilman arviointikeskuksen päätöstä. Mikäli sakotettu haluaa suorittaa tuomionsa avolaitoksessa, toimitaan samalla tavalla kuin tuomion tullessa täytäntöön pantavaksi Rikosseuraamuslaitoksen kautta. (P. Tyllinen & R. Lievonen 2011.)

Tuomion täytäntöönpanoa voidaan lykätä joko Rikosseuraamuslaitoksen tai ulosottoviraston päätöksellä. Vankeuslain 2:3:n mukaan tuomion täytäntöönpanon aloittamista on lykättävä, jos vankeusrangaistukseen tai sakon muutorangaistukseen tuomitun vaikean vamman tai vakavan sairauden hoito vaarantuisi vankilaan joutumisen takia tai jos tuomitun hoitaminen vankilassa olisi huomattavan vaikeaa. Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinnon oikeudellisen yksikön johtaja tekee näissä tapauksissa myönteisen tai kielteisen lykkäyspäätöksen ylläkärrin esityksestä.

Vankeuslain 2:4:n mukaan tuomitulle voidaan myöntää lykkäystä, mikäli rangaistuksen välitön aloittaminen aiheuttaa hänelle hankaluuksia tai menetyksiä omassa, lähiomaisen, muun läheisen elämässä tai työnantajan päivittäisessä toiminnassa. Tällöin lykkäyksen myöntäjänä on ulosottovirasto. Lykkäyksen pituus voi olla kerrallaan korkeintaan kuusi kuukautta siitä, kun täytäntöönpanomääräys on saapunut ulosottomiehelle. Uusi enintään kuuden kuukauden mittainen lykkäys voidaan myöntää ainoastaan poikkeustapauksessa. Sakon muutorangaistusta voidaan lykätä enintään kolme kuukautta. Lykkäystä ei saa myöntää, jos tuomittu on tämän asian vuoksi jo vangittuna tai hänet on jonkin muun asian takia määrätty vangittavaksi. Lykkäystä ei saa myöntää myöskään silloin, jos tuomitun perustellusta syystä arvellaan pakoilevan täytäntöönpanoa tai jatkavan rikollista toimintaa. Ensimmäinen lykkäyshakemus lykkää täytäntöönpanoa siihen asti, jolloin lykkäyspäätös on tehty. Jos tuomittu tekee samaa rangaistusta koskevan uuden lykkäysanomuksen, toimivaltaisen täytäntöönpanoviranomaisen on päätettävä, katkaiseeko uusi hakemus täytäntöönpanon.

Tuomitulla on oikeus vaatia oikaisua, mikäli hän ei ole tyytyväinen viranomaisen päätökseen. Ulosottoviranomaisen tekemään lykkäyspäätökseen on haettava oikaisua aluekeskuksen johtajalta. Siihen tuomitulla on mahdollisuus hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeudelle. Hallinto-oikeuden päätöksestä ei voi valittaa. Aluekeskuksen johtaja tai hallinto-oikeus voi keskeyttää tuomion täytäntöönpanon valitusprosessin ajaksi, mutta oikaisuvaatimuksen tai valituksen tekeminen ei sellaisenaan keskeytä täytäntöönpanoa. Rikosseuraamusviraston tekemään lykkäyspäätökseen voi hakea oikaisua hallinto-oikeudesta. (H. Tamminen 2011.)

5 Rikosseuraamuslaitoksen organisaatio ja tehtävät

Rikosseuraamuslaitos kuuluu oikeusministeriön hallinnonalaan. 1.1.2010 tapahtuneen organisaatiomuutoksen jälkeen Suomessa on kolme rikosseuraamusaluetta, jotka on jaettu maantieteellisesti seuraaviin täytäntöönpanoalueisiin: Etelä-Suomen rikosseuraamusalue, Länsi-Suomen rikosseuraamusalue sekä Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalue. Kullakin rikosseuraamusalueella on oma aluekeskuksensa, jonka alaisuudessa alueellinen täytäntöönpano ja arvointikeskus toimivat. Organisaatioon kuuluvat myös alueella toimivat vankilat ja yhdyskuntaseuraamustoimistot. Terveystoimikunta puolestaan toimii koko maan vankiloiden

poliklinikoiden hallinnollisena toimielimenä. Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksessa koulutetaan uusia vanginvartijoita sekä annetaan täydennyskoulutusta koko rikosseuraamusalan virkamiehille. Koko rikosseuraamuslaitosta johdetaan Helsingissä sijaitsevasta keskushallintoyksiköstä käsin, joka on jakautunut viiteen eri yksikköön: toiminnan kehitys- ja laatuyksikkö, oikeudellinen yksikkö, hallintoyksikkö, talousyksikkö ja johdon tuki. Rikosseuraamuslaitosta johtaa pääjohtaja, jonka alaisuudessa maan kaikki eri yksiköt toimivat. (Rikosseuraamuslaitoksen organisaatio 2012.)

Rikosseuraamuslaitoksen tehtävänä on toimia vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoviranomaisena, joka pyrkii estämään ja ehkäisemään uusintarikollisuutta sekä lisäämään ympäröivän yhteiskunnan turvallisuutta. Organisaatiomuutoksen tavoitteena on ollut saada tutkintavangin, rikoksesta tuomitun sekä asiakkaan rangaistusajan suorittaminen sujuvammaksi ja yhtenäisemmäksi kokonaisuudeksi, jolloin hänellä olisi tuomionsa suoritettuaan paremmat mahdollisuudet sijoittua yhteiskuntaan ja rikoksettomaan elämään. (Rikosseuraamuslaitoksen tehtävät 2012.)

5.1 Keskushallinnon oikeudellisen yksikön tehtävät

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön 15.4.2010 päivätyn työjärjestyksen mukaan oikeudellisen yksikön ratkaistavaksi kuuluvat yhdyskuntaseuraamusten ja vankeusrangaistusten ylitäytäntöönpano sekä niihin liittyvät kehittämis- ja neuvonta-asiat. Oikeudellisen yksikön tehtäviin kuuluu myös mm. pohjoismaisten ja kansainvälisten rangaistusten täytäntöönpanoon, pitkäaikaisvankien vapauttamiseen ja rangaistusten lykkäämiseen liittyvät asiat.

Rangaistuksen täytäntöönpano on mahdollista siirtää Suomesta ulkomaille tai ulkomailta Suomeen. Pohjoismaissa tuomittu rangaistus voidaan suorittaa Suomessa, jolloin täytäntöönpanon siirtopyynnön on tultava asianomaisen maan viranomaiselta. Rikosseuraamuslaitoksen oikeudellinen yksikkö ratkaisee, onko pyyntöön suostuttava. Suomessa tuomittu rangaistus voidaan puolestaan suorittaa muussa Pohjoismaassa, jolloin siirtoesityksen tekee Rikosseuraamuslaitoksen oikeudellinen yksikkö ja päätöksen toisen maan asianomainen viranomainen. Muiden kuin EU-maiden väliset siirrot eivät ole mahdollisia, jollei asianomaisten maiden kesken ole olemassa keskinäistä sopimusta. Ylipäänsä nämä siirrot ovat hyvin rajallisia. (H. Kokko 2011.)

Tuomittujen siirtoa, valvontatoimenpiteitä ja vaihtoehtoisia seuraamuksia koskeva lainmuutos astui voimaan 5.12.2011. Tämä laki helpottaa ja nopeuttaa eri rikosseuraamuksia koskevia siirtoja EU-maiden välillä ja edellytyksenä on, että tuomiota on suoritettavana vähintään kuusi kuukautta ennen kuin siirtoon liittyviä toimenpiteitä voidaan aloittaa. Tämän lain puitteissa tuomittu voidaan ilman hänen suostumustaan siirtää omaan kansalaisuus- tai asuinvaltionsa,

jos hän on tullut maahan vain rikostentekotarkoituksessa eikä hänellä ole asuntoa eikä mitään siteitä tähän maahan. (H. Kokko 2011.)

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinnon oikeudellisen yksikön tehtäviin kuuluu etsintäkuulutusten antaminen silloin, kun tuomittu pakoilee rangaistuksen täytäntöönpanoa. Vapaudessa oleva rikoksesta tuomittu saa oman asuinkunnan ulosottoviranomaiselta kutsun saapua ensin kuultavaksi vankilaan sijoittamista varten ja vielä toisen kerran noutaakseen vankilaan passituksen. Mikäli ensimmäisessä tapauksessa tuomittu ei noudata kehotusta määräaikaan mennessä, ulosottovirasto lähettää esteilmoituksen Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinnon oikeudelliseen yksikköön, joka aloittaa etsintäkuulutuksen. Mikäli tuomittu ei noudata passitusta määräaikaan mennessä, ulosottovirasto lähettää esteilmoituksen arviointikeskukseen, joka lähettää esteilmoituksen eteenpäin aluekeskuksen oikeudellisten palvelujen täytäntöönpanoon, joka lähettää sen edelleen keskushallinnon oikeudelliseen yksikköön etsintäkuulutuksen antamista varten. Mikäli tuomittu jää saapumatta vankilaan hänelle määrättyä päivänä, edellä mainittu täytäntöönpano ilmoittaa asiasta oikeudelliseen yksikköön, joka antaa etsintäkuulutuksen. (A. Kuuluvainen 2011.)

Rikosseuraamuslaitos antaa etsintäkuulutuksen myös silloin, kun valvontarangaistuksessa olevaa tuomittua ei tavata tai hänen olinpaikkansa ei saada selville (Laki valvontarangaistuksesta 6:34). Samoin toimitaan, jos nuorisorangaistukseen tuomittua ei tavata tai hänen olinpaikkansa ei saada selville (Laki nuorisorangaistuksesta 8 §). Jos yhdyskuntapalveluun tuomittua ei tavata eikä hänen oleskelupaikkaansa ole voitu saada selville, ulosottomiehen on ilmoitettava asiasta Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle, joka antaa etsintäkuulutuksen (Valtioneuvoston asetus yhdyskuntapalvelusta 7 §).

Vankeusrangaistuksen osalta kansallinen etsintäkuulutus menee Rikosseuraamuslaitokselta seuraavan yön aikana konekielisesti poliisiasiaintietojärjestelmään Patjaan, jonka jälkeen etsintäkuulutetun pidätys voi olla mahdollista parin päivän sisällä. EU-alueella voidaan antaa eurooppalainen pidätysmääräys, jos on tiedossa, että tuomittu oleilee jossain EU-maassa. Mikäli tuomitun tiedetään oleskelevan muualla kuin EU:n alueella, Keskusrikospoliisi hoitaa kuulutusasian. (A. Kuuluvainen 2011.)

5.2 Aluekeskuksen ja sen oikeudellisten palveluiden tehtävät

Aluekeskuksen tehtävänä on aluejohtajan johdolla vastata alueen täytäntöönpanon laillisuudesta, toimivuudesta sekä alueen voimavaroista, toiminnasta ja niiden kehittämisestä. Näiden lisäksi aluekeskuksessa hoidetaan alueen yhteisiä tehtäviä. (Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskuksen työjärjestys 2.5.2011.)

Työjärjestyksen mukaan aluekeskus on jakautunut neljäksi eri vastuualueeksi. Kehittämisen palveluiden tehtävänä on toiminta- ja taloussuunnittelun koordinointi, tulosohjauksen ja raportoinnin koordinointi sekä prosessien ja toimintojen kehittäminen ja organisointi. Taloushallinnon palveluiden vastuualueeseen kuuluvat budjetointi, talousraportointi- ja suunnittelu, hankintatoimi, kilpailutukset, materiaalihallinto, controller-toiminta ja kiinteistöasiat. Henkilöstöpalveluiden tehtäväkenttään kuuluvat henkilöstösuunnittelu ja -ohjaus, VES-osaaminen (virkaehtosopimus), henkilöstön rekrytointi ja kehittäminen, palvelussuhdeasiat, työaika-asiat, työhyvinvointi sekä työsuojelu. Oikeudellisten palvelujen tehtäviin kuuluvat oikaisuvaatimusten käsittely ja muut lakiasianpalvelut, alueelliset turvallisuustehtävät sekä vankeus- ja sakon muuntorangaistuksien muodollinen täytäntöönpano. Aluekeskuksen oikeudellisten palvelujen täytäntöönpanon virkamiehet huolehtivat tuomioiden muodollisesta täytäntöönpanosta vankiloissa. Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen täytäntöönpano sijaitsee Vantaan vankilan yhteydessä.

Tutkintavangin muuttuessa vankeusvangiksi tai tuomitun tultua ulosottomiehen passituksella suorittamaan vankeuttaan, tekevät täytäntöönpanon virastosihteerit tuomioiden perusteella laskettavan rangaistusaikalaskelman, joka vielä varmennetaan täytäntöönpanon notaarin tarkastuksella. Täytäntöönpano huolehtii myös sakkopapereiden tilaamisesta Oikeusrekisterikeskukselta ja tarkistaa vangin tiedot väestörekisteristä ja tuomiotiedot rikosrekisteriotteesta. Lisäksi kaikista 18 - 60 -vuotiaista miesvangeista on tehtävä ilmoitus sotilaspiireihin, ja mikäli vanki ilmoittaa saavansa jotain etuutta Kansaneläkelaitokselta, on sinnekin ilmoitettava henkilön olevan vankilassa. Avolaitokseen siirtyvien vankien tiedoista tarkistetaan, onko heillä huollettavia. Tarvittaessa tästä ilmoitetaan Kansaneläkelaitokselle, koska vangin avolaitospalkasta peritään mahdolliset elatusmaksut. Ulkomaalaispoliisille on ilmoitettava tieto ulkomaalaisista vangeista, jotta saadaan riittävän ajoissa tieto siitä, karkotetaanko vanki maasta vapautumispäivänään. Vangin vapautumisajankohdan lähestyessä vankitietojärjestelmää päivitetään vapautumistietojen osalta. (S. Launonen 2011.)

Oikeudellisten palvelujen täytäntöönpanon virkamiesten lisäksi kussakin vankilassa on täytäntöönpanon yhdyshenkilö, joka tehtävänä on huolehtia esim. uusien sakkojen, tuomioiden, haasteiden, tuomioistuintilausten ja rangaistusajan laskelmien tiedoksiannoista vangeille. Lisäksi täytäntöönpanon yhdyshenkilö tekee täytäntöönpanoa koskevia merkintöjä vankitietojärjestelmään ja huolehtii vankien passituksista tuomioistuimiin. Vangin vapautumisen lähestyessä täytäntöönpanon yhdyshenkilö ilmoittaa vangin mahdollisesta ehdonalaisen vapauden aikaisesta valvonnasta yhdyskuntaseuraamustoimistoon ja pyytää nimeämään vangille valvojan. (S. Launonen 2011.)

Rangaistuksen täytäntöönpano alkaa pääsääntöisesti silloin, kun tuomittu menettää vapautensa tai tutkintavangin ollessa kyseessä sinä päivänä, kun täytäntöönpanon perusteena oleva

tuomio on annettu. Jos tuomitulla on samalla kertaa suoritettavana useampia määräaikaista vankeusrangaistuksia sekä niiden ohella tai erikseen sakon muuntorangaistuksia, rangaistukset on laskettava yhteen. Vankeuslain 3:1:n mukaan määräaikaisten vankeusrangaistuksen aika lasketaan vuosina ja kuukausina kalenteriajan mukaan. Tuomioon mahdollisesti sisältyvät kokonaiset päivät lisätään näin saatuun aikaan. Rangaistusaikojen laskemista varten vankitietojärjestelmässä on määräsataulukko, jota käytetään rangaistusaikoja laskettaessa.

Rangaistuksen alkaessa on laskettava ajankohta, jolloin vanki lain perusteella voi aikaisintaan päästä ehdonalaiseen vapauteen. Sen lisäksi lasketaan poistumisluvan aikaisin ajankohta, joka perustuu rangaistusajan pituuteen. Rangaistusaikaa laskettaessa on huomioitava mahdollisten samalle rangaistuskaudelle tulevien tuomioiden yhteenlaskeminen, koska rikoksen teon ajankohdasta ja tekijän iästä rikoksentekohetkellä riippuu, lasketaanko kustakin tuomiosta ajat 1/3, 1/2 vai 2/3 määräsosan mukaisesti. 1/3 -määräsosaa käytetään silloin, jos rikoksentekijä on ollut rikoksentekohetkellä nuorempi kuin 21-vuotias ja vankeinhoidollisesti ensikertalainen. Puolikasta määräsosaa käytetään silloin, jos rikoksentekijä on vankeinhoidollisesti ensikertalainen eli tuomiossa luetelluista rikoksista yhtäkään ei ole tehty alle kolmen vuoden kuluessa edelliseltä vankilakaudelta vapautumisen jälkeen. 2/3 -määräsosaa käytetään, jos rikoksentekijää pidetään vankeinhoidollisesti uusijana eli tuomiossa luetelluista rikoksista yksi on tehty alle kolmen vuoden kuluessa edelliseltä vankilakaudelta vapautumisen jälkeen. Rikoslain 6:13 mukaan rangaistuksesta on vähennettävä se vapaudenmenetyksestä johtuva aika, jonka liittyy sillä hetkellä suoritettavana olevaan tuomioon. Mikäli vapaudesta tulevalla tuomitulla on RL 6:13:n mukaisia vähennyksiä niin paljon, että niitä on enemmän kuin suoritettavaa rangaistusaikaa, vanki on päästettävä vapaaksi saman päivänä, jolloin hän ilmoittautuu vankilaan suorittamaan rangaistustaan. (Rikosseuraamuslaitoksen määräys dnro 1/004/2011.)

Arviointikeskuksessa lasketaan epävirallisesti suoritettavan rangaistusajan pituus, jonka perusteella määritetään, tehdäänkö tuomitulle suppea rangaistusajan suunnitelma asiakirjatiedon pohjalta vai kutsutaanko hänet arviointikeskukseen tarkempaan arviointiin.

5.3 Arviointikeskuksen tehtävät

Organisaatiomuutoksen yhteydessä 1.10.2006 perustettiin Suomeen viisi hallinnollista aluevankilaa, joiden alaisuuteen syntyi viisi sijoittajayksikköä. Seuraavan 1.1.2010 tapahtuneen organisaatiomuutoksen jälkeen viidestä aluevankilasta muodostettiin kolme aluekeskusta, joista kussakin on yksi arviointikeskus. Näistä kukin huolehtii oman alueensa vankien ja tuomittujen rangaistusajan suunnitelmien laatimisesta. 1.5.2010 lähtien arviointikeskusten tehtävänä on ollut myös laatia soveltuvusselvityksiä sellaisille rikoksista epäillyille, jotka syyttäjän arvion mukaan voitaisiin tuomita yhdyskuntapalveluun tai nuorisorangaistukseen.

1.11.2011 lähtien on arviointikeskusten velvollisuudeksi tullut myös syyttäjän tai tuomioistuinten pyynnöstä arvioida rikoksesta epäillyn soveltuvuus valvontarangaistukseen.

Arviointikeskuksessa määritellään moniammatillisen työryhmän avulla vangin rangaistusajan suunnitelman pohjalta vankila-aikaisen toiminnan tavoitteet. Sijoitusvankilan tehtävänä on määritellä sopivat keinot näiden tavoitteiden saavuttamiseksi ja seurata rangaistusajan suunnitelman toteutumista. Vangin rangaistusaikana pyritään noudattamaan rangaistusajan suunnitelmaa, jotta voitaisiin vaikuttaa erityisesti niihin tekijöihin, joilla on ollut vaikutusta vangin rikolliseen käyttäytymiseen. Työskentelyn tavoitteena on kehittää vangin valmiuksia, kykyjä ja taitoja sellaisiksi, jotta hän ei vapauduttuaan syyllistyisi uusiin rikoksiin. (Rikosseuraamusalan koulutuskeskus/opetusmoniste 1/2008).

Arviointikeskus on itsenäinen yksikkö, jonka tehtävänä on vastata keskitetysti oman alueensa vankien turvallisuus- ja toimintatarpeiden arvioinnista, vankeusajan suunnittelusta sekä vankien sijoittelusta eri laitoksiin. Vangit sijoitetaan vankiloihin joko tutkintavankeuden kautta tai suoraan vapaudesta. Avolaitoksiin vangit sijoitetaan joko suoraan vapaudesta, arviointikeskuksesta tai vankilan tekemän esityksen perusteella suljetuista laitoksista. Vangilla on myös mahdollisuus anoa siirtoa eli uudelleensijoittelua laitoksesta toiseen, jolloin vankila tekee asiasta perustellun esityksen ja arviointikeskuksen on tehtävä päätös sen esityksen perusteella. Arviointikeskuksen päätösvaltaan kuuluu myös vankien sijoittaminen valvottuun koevapauteen sekä tarvittaessa niiden peruuttaminen. Arviointikeskuksen tehtäviin kuuluu myös tiedon kokoaminen ja sen analysointi rikosseuraamusalueen tulohajauksen tueksi ja sen myötä myös jokaisen vankilan käytettäväksi. Edellä mainittujen lisäksi arviointikeskuksen odotetaan tuottavan tietoa vankipopulaation riskeistä ja tarpeista ja niissä tapahtuvista mahdollisista muutoksista sekä tuottavan kehittämisehdotuksia vankeusprosessien suunnitelmallisesta toteutumisesta. (Arola-Järvi 2012, 11, 23-24.)

5.3.1 Kriminogeeniset tekijät arvioinnin välineenä

Kriminogeenisillä tekijöillä tarkoitetaan niitä tekijöitä, joilla voidaan osoittaa olevan yhteyttä rikolliseen käyttäytymiseen ja näiden tekijöiden perusteella on mahdollista arvioida myös vangin uusimisriskiä. Mikäli tuomion täytäntöönpanon aikana halutaan alentaa vangin uusimisriskiä, tulisi vankilassa keskittyä juuri näihin kriminogeenisiin tekijöihin. Nämä riskitekijät voidaan jakaa staattisiin ja dynaamisiin riskitekijöihin. Staattiset riskitekijät pysyvät ihmisen elämän ajan muuttumattomana eikä niihin voida enää vaikuttaa, mutta niiden avulla on mahdollista ennustaa rikoksen uusimista pidemmällä aikavälillä. Staattisiin riskitekijöihin kuuluvat mm. henkilön ikä tai ikä, jolloin henkilö on tehnyt ensimmäisen rikoksensa tai saanut ensimmäisen tuomionsa, tekijän sukupuoli, tehtyjen rikosten määrä ja tekotiheys, rikoshistoria, uhrien määrä ja sukupuoli sekä laitoksesta karkaamiset. Dynaamiset riskitekijät ovat muuttu-

via ja niihin voidaan pääsääntöisesti vaikuttaa interventiolla. Dynaamisia riskitekijöitä ovat rikosmyönteinen ajattelu ja asenteet, päihteiden käyttö, impulsiivinen käyttäytyminen, rikosmyönteinen kaveripiiri jne. Dynaamiset riskitekijät jaetaan vielä kahteen osaan eli vakaisiin ja akuutteihin dynaamisiin riskitekijöihin. Vakaat dynaamiset riskitekijät ovat pitkäaikaisia ja ne ylläpitävät rikollista käyttäytymistä. Ne ovat melko pysyviä, mutta niihin on mahdollista vaikuttaa interventiolla. Akuutit dynaamiset tekijät ovat puolestaan sellaisia, jotka laukaisevat rikollisen käyttäytymisen. Tällaiset tekijät ovat tilannesidonnoisia ja lyhytkestoisia kuten esim. tietynlaiset ajatukset tai tilanteet, tunnetilat tai päihtyneisyys. Riskitekijät ylläpitävät ja saavat aikaan rikollista käyttäytymistä, joten mitä enemmän riskitekijöitä henkilöllä on, sitä suuremmaksi nousee myös henkilön uusimisiriski. Yksittäiset riskitekijät eivät kuitenkaan yleensä johda rikolliseen tai epäsosiaaliseen käyttäytymiseen, mutta jos niitä alkaa kasautua enemmän, voi sekin olla mahdollista. (Rikosseuraamusalan koulutuskeskus/opetusmoniste 1/2008.)

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksessa käytetään staattisten riskitekijöiden arvioimiseen ARAT-ohjeistuksen (Actuarial Risk Assessment Tool) mukaista strukturoitua arviointilomaketta, jossa arviointialueina ovat mm. nykyiset rikokset, ikä täytäntöönpanon alkaessa, aikaisemmat vankilakaudet, karkaamiset, ikä ensimmäiseen tuomioon johtaneen rikoksen tekohetkellä, aikaisemmat tuomiot pahoinpitelyrikoksista, edellisen vapautumisen ja nykyisen rikoksen välillä kulunut aika jne. Dynaamiset riskitekijät selviävät puolestaan silloin, kun vankia haastatellaan arviointikeskuksessa. (L. Löf 2011.)

5.3.2 Riski- ja tarvearvio sekä rangaistusajan suunnitelma

Arviointiprosessin tarkoituksena on kerätä ja analysoida eri tietolähteistä saatavaa vankia koskevaa tietoa, jonka perusteella voidaan tehdä päätelmiä hänen käyttäytymisestään ja henkilökohtaisista ominaisuuksistaan. Vangin voimavaroja ja kykyjä arvioidaan, jotta voitaisiin parantaa hänen toimintakykyään vahvistamalla hänen suojaavia tekijöitään, jolloin vangilla olisi paremmat valmiudet kohdata elämässä eteen tulevia epävarmojakin tilanteita. Myös vastuunkanto omasta käyttäytymisestä ja omista valinnoista sisältyy toimintakykyyn. (Arola-Järvi 2012, 37.)

Riski- ja tarvearviossa (rita) arvioidaan sitä, mitkä tekijät ovat yhteydessä vangin rikolliseen käyttäytymiseen ja mitä puutteita vangilla on rikoksettomaan elämään tarvittavissa valmiuksissa. Ritan avulla arvioidaan myös vangin rikosten uusimisiriskiä ja kartoitetaan, millä menetelmillä niiden vähentämiseen voitaisiin vankeusaikana vaikuttaa. Vangin tullessa arviointikeskukseen hänen tuomiotaan koskevat asiakirjat tilataan tuomioistuimesta. Lisäksi vangin tilanteeseen perehdytään etukäteen myös rikosrekisterin, vankitietojärjestelmän ja yhdyskuntaseuraamuksissa käytetyn Tyyne-järjestelmän kautta. Vankia tavataan ja haastatellaan

keskimäärin 2 - 4 kertaa riippuen siitä, tehdäänkö vangille täysimittainen käsikirjaan pohjautuva riski- ja tarvearvio vaiko suppeampi riski- ja tarvearvio tai mahdollisesti vain rangaistusajan suunnitelma. Viimeisessä tapaamisessa vangin kanssa käydään läpi riski- ja tarvearvion pohjalta tehty rangaistusajan suunnitelma ja siinä määritellyt tavoitteet. Lisäksi hänelle annetaan sijoitus päätös, josta ilmenee sijoituslaitos sekä annetaan informaatiota sijoituslaitoksen toiminnoista.

Vankilaan arviointiin tuleville vangeille laaditun rangaistusajan suunnitelman lisäksi Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksessa laaditaan suppea rangaistusajan suunnitelma niille siviilistä tuleville tuomituille, joilla suoritettavaa vankeusrangaistusta on alle yhden vuoden. Suppeassa rangaistusajan suunnitelmassa ei tuomitulle ole määritelty tavoitteita ja tarvittavat tiedot on pääsääntöisesti saatu kirjallisista lähteistä tai tietojärjestelmistä. Ulosottovirastossa tuomittu joko haastatellaan tai hän on ennakolta täyttänyt kyselylomakkeen, joka lähetetään yhdessä mahdollisen päihdeettömyyssitoumuksen kanssa arviointikeskukseen. Päihdeettömyyssitoumuksen on oltava allekirjoitettuna, mikäli tuomittu haluaisi suorittaa tuomionsa avolaitoksessa. Muut tiedot saadaan rikosrekisteristä, väestörekisteristä, vankitietojärjestelmästä ja yhdyskuntaseuraamuksien yhteydessä käytettävästä Tyyne-tietojärjestelmästä. Joillekin tuomituille myös soitetaan, mikäli on tarvetta saada tarkempaa tietoa joistain epäselviksi jääneistä seikoista.

5.3.3 Siviiliarviointi

Tässä opinnäytetyössä siviiliarvioinnilla tarkoitetaan Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksen kokeiluluontoisesti suppeahkolle joukolle vielä vapaudessa oleville henkilöille tekemää lyhyttä haastattelua, jossa arvioidaan tuomitun uusimisriskiä ja hänelle sopivinta sijoituslaitosta. Siviiliarvioinnissa on lähinnä pyritty selvittämään sen hetkistä tuomitun tilannetta, joka koskee hänen asumistaan, perhettään, työllisyyttään, päihteiden käyttöään ja mahdollisia vielä keskeneräisiä rikosasioitaan. Haastatteluun on kutsuttu tuomittuja, joilla on suoritettavaa rangaistusaikaa tiedossa noin kuukaudesta puoleentoista vuoteen. Tästä kohde-ryhmästä yli vuoden mittaisen suoritettavan rangaistusajan omaavista on haastatteluun valikoitunut lähinnä sellaisia henkilöitä, joilla tuomiota lukuun ottamatta elämäntilanne on ollut melko kunnossa. Heillä on asunto ja mahdollisesti myös työpaikka. Suurin osa heistä on ollut ensikertalaisia ja melko usein heidät on lisäksi tuomittu jostain talousrikoksista. Heistä suurin osa on pystytty sijoittamaan lyhyen suljetussa laitoksessa suoritettujen ajan jälkeen avolaitokseen lopputuomion ajaksi. Toisena ryhmänä ovat olleet alle vuoden pituista tuomiota suorittamaan tulevat, joista on valikoitu haastatteluun sellaiset tuomitut, joiden arvellaan olevia avolaitoskelpoisia. Tästä ryhmästä ei vielä tämän opinnäytetyön kirjoittamishetkellä ole tarkempaa tietoa, koska tähän ryhmään kuuluvia tuomittuja ollaan vasta kutsumassa arviointihaastatteluun.

Pidempää rangaistusta suorittamaan tulossa olevat tuomitut ovat olleet pääosin tyytyväisiä päästessään siviilihaastatteluun, jolloin heidän ei ole tarvinnut mennä vankilaan odottamaan pääsyä arviointikeskuksen arviointiin, jossa odotusaika on voinut ruuhkaisimpaan aikaan venyä jopa pari kuukaudeksi. Arviointiprosessi itsessään kestää yleensä noin viikon verran. Tuomitut ovat saaneet myös tarpeellista tietoa vankilaan liittyvistä asioista ja samalla he ovat välttyneet uudelta käynniltä ulosottovirastossa, koska he ovat nyt haastattelun yhteydessä saaneet myös rangaistusajan suunnitelmansa ja määräyksen mennä vankilaan tuomiota suorittamaan. Näin lyhyen kokemuksen perusteella on jo voitu todeta tuomittujen tapaamisesta olleen hyötyä myös rikosseuraamuslaitokselle. Tavatuista tuomituista lähes jokainen on tullut vankilaan ilmoittautumispäivänä eikä etsintäkuulutuksiin ole juurikaan tarvinnut turvautua. Normaali menettelyn kautta vankilaan määrättyistä huomattava osa tuomituista jää saapumatta vankilaan heille määrättyinä ajankohtana. Tällöin käynnistetään etsintäkuulutus ja tuomittu tulee aikanaan vankilaan poliisin pidättämänä.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö osoittanut kiinnostusta tähän kokeiluun, sillä tulevaisuudessa tämä vapaudesta tulevien tuomittujen arviointimuoto saattaa tulla vakituiseen käyttöön. Suunnitteilla on lakimuutos, jolloin ulosottoviraston osuus tuomitun haastatteluineen ja passitusten kirjoittamisineen jäisi kokonaan pois ja tuomion koko täytäntöönpanoprosessi siirtyisi rikosseuraamuslaitokselle. Tällöin pystyttäisiin paremmin selvittämään lyhyempää rangaistusta suorittamaan tulevien rikoksiin johtaneita tekijöitä ja tuomitut saisivat jo etukäteen ennen vankilaan menoa tarkempaa tietoa laitosten toiminnoista ja tuomion suorittamiseen liittyvistä seikoista.

5.3.4 Siirtoanomukset ja koevapauspäätökset

Vangeilla on mahdollisuus anoa siirtoa vankilasta toiseen. Suurimmaksi osaksi siirtoanomukset koskevat siirtoa suljetusta laitoksesta avolaitokseen. Anomukset saapuvat vankiloista arviointikeskuksen käsittelytyöjonoon vankitietojärjestelmän kautta. Arviointikeskuksessa selvittämään mahdolliseen siirtoon liittyvät turvallisuustekijät, laitostähtäytyminen ja päihitteettömyys sekä arvioidaan vangin kyky suorittaa rangaistustaan avoimemmissa olosuhteissa. Lisäksi tarkistetaan onko vanki noudattanut suljetussa laitoksessa rangaistusajan suunnitelmaansa, ja onko avolaitoshakemus rangaistusajan suunnitelman mukainen. Jatkuvasti rikoksia uusivan ja useita kertoja vankilassa olleen henkilön ennuste sopeutua avolaitoksen toimintaan on usein huono. Keskeneräiset rikosasiat voivat olla myös esteenä avolaitokseen pääsyyn. Tuomion pituus vaikuttaa avolaitokseen pääsyyn siten, että avoimpiin olosuhteisiin heti tuomionsa alkuvaiheessa eivät pääse sellaiset vangit, joilla on suoritettavaa tuomiota jäljellä enemmän kuin vuosi. Edellä mainittujen tietojen perusteella arviointikeskuksessa tehdään asiaa koskeva päätös, jonka antaa vangille tiedoksi sijoituslaitoksen virkamies. (L. Löf 2011.)

Rikoslain 2c:8:n mukaisesti vanki voidaan yhteiskuntaan sijoittumisen edistämiseksi sijoittaa vankilan ulkopuolelle valvottuun koevapauteen enintään kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista. Tuolloin vanki on edelleen vankilan kirjoilla, mutta jatkaa tuomionsa suorittamista vankilan ulkopuolella siihen saakka, kunnes hänen on määrä päästä ehdonalaiseen vapauteen. Koevapaudessa olevan vangin päivittäiseen toimintavelvoitteeseen voi kuulua esim. työnteko, opiskelu, päihdekuntoutus tai läheisen hoito. Vangilla on oltava asunto ja hänen on sitouduttava päihteettömyyteen koko koevapautensa ajaksi. Vankia valvotaan vankilasta käsin esim. käymällä vangin kotona tai toimintapaikassa, soittamalla vangille tai vanki voi joutua itse aika ajoin käymään ilmoittautumassa vankilassa. Myös vangin päihteettömyyttä valvotaan päihdetestien avulla. Mikäli vanki ei noudata valvotun koevapauden ehtoja, koevapaus voidaan peruuttaa kokonaan tai määrääjäksi, ja vangin on palattava takaisin vankilaan suorittamaan tuomionsa loppuun. Päätökset vangin valvottuun koevapauteen pääsystä ja koevapauden keskeyttämisestä tekee arviointikeskuksen johtaja. (L. Löf 2011.)

5.3.5 Seuraamus- ja soveltuvuus selvitys

Riski- ja tarvearvioiden sekä rangaistusajan suunnitelmien lisäksi Etelä-Suomen rikossurmausalueen arviointikeskuksessa laaditaan syyttäjän pyynnöstä seuraamus- ja soveltuvuus selvityksiä rikoksesta epäillyille henkilöille. Yhdyskuntapalvelun tullessa kyseeseen myös rikoksesta epäillyllä itsellään on mahdollisuus pyytää soveltuvuus selvitystä. Rikoksesta epäilty henkilö pyydetään seuraamus- tai soveltuvuus selvitystä varten tehtävään haastatteluun Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimistoon, jossa arviointikeskuksen lausuntoarvioinnin toimitilat sijaitsevat. Vankien arviointihan tapahtuu Helsingin vankilassa, jossa arviointikeskuksen toinen toimitali sijaitsee.

Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 1 § määrää selvittämään 15-20 -vuotiaan nuoren sosiaalista tilannetta ja rikokseen syyllistymiseen johtaneita syitä sekä arvioidaan rikokseen syyllistymisen riskiä ja edellytyksiä tukea nuorta elämään rikoksetonta elämää. Nuoren on siis oltava ollut teon hetkellä 15-20-vuotias ja syyttäjän arvion mukaan tulos- sa oleva rangaistus olisi sakkoa ankarampi, jolloin seuraamus selvitys voidaan tehdä. Tästä selvityksestä saatuja tietoja ja siinä esitettyjä näkökantoja voidaan ottaa huomioon syytehar- kintaa tehtäessä ja rangaistusta määrätessä.

Alaikäinen nuori ja hänen huoltajansa saavat kumpikin omat kutsunsa tulla seuraamus selvitys- haastatteluun. Jos kyseessä on jo 18 vuotta täyttänyt rikoksesta epäilty, hänen huoltajansa saa kutsun vain, jos nuorella on jo entuudestaan havaittavissa rikoskierrettä. Seuraamus selvitys laaditaan yhteistyössä sosiaaliviranomaisten ja tarvittaessa myös muiden viranomaisten kanssa. Nuori voidaan tuomita ehdolliseen vankeuteen ja sen oheisrangaistukseksi tuomitaan

usein valvonta, jonka pituus on yksi vuosi ja kolme kuukautta. Nuori tapaa valvojaa intensiivisesti vähintään kaksi kertaa viikossa. Valvonnan tarkoituksena on vähentää nuoren syyllistymistä uusiin rikoksiin ja tukea häntä rikoksettomaan elämään ja kiinnittymään yhteiskuntaan. (P. Andersson 2011.)

Rikoksentekijä voidaan tuomita yhdyskuntapalveluun, jos tuomion pituus on alle kahdeksan kuukautta. Mikäli rikoksesta epäillylle on tällainen tuomio mahdollisesti tulossa, syyttäjä pyytää arviointikeskusta laatimaan henkilöstä soveltuvuusselvityksen, josta selviää, onko hänellä edellytyksiä ja pystyykö hän suorittamaan aikataulutetun palvelun. Yhdyskuntapalveluun on oltava myös asiakkaan suostumus ja hänen sitouduttava kaikkiin yhdyskuntapalveluun liittyviin toimenpiteisiin. Soveltuvuusselvityksessä arvioidaan rikoksesta epäillyn sosiaalista tilannetta, asumistilanteen vakautta, koulutusta ja työhistoriaa siltä osin, kuin ne luonnehtivat henkilön suhtautumista velvollisuuksiin tai säännöllisyyteen, päihteiden käyttötilannetta sekä motivaatiota ja halua suorittaa tuomiota yhdyskuntapalveluna. Tuomioistuini voi ottaa kantaa syytetyn soveltuvuuteen myös ilman arviointikeskuksen laatimaa soveltuvuusselvitystä, mutta tuomioistuimen on kuitenkin aina arvioitava syytetyn soveltuminen yhdyskuntapalveluun. (P. Andersson 2011.)

Suomessa on 1.11.2011 otettu käyttöön uusi rangaistusmuoto, joka on valvontarangaistus. Tällaiseen rangaistukseen tuomittu asuu tuomionsa ajan kotonaan, mutta häntä valvotaan teknisin keinoin ja vankilan valvontapartio valvoo häntä henkilökohtaisin käynnein. Valvontarangaistuksella korvataan osa lyhyistä ehdottomista vankeusrangaistuksista ja se asettuu yhdyskuntapalvelun ja ehdottoman vankeuden väliin. Tuomittu voidaan määrätä valvontarangaistukseen, mikäli sen katsotaan edistävän rikoksentekijän sosiaalista selviytymistä sekä auttavan uusien rikosten ehkäisemistä. Tuomitulle laaditaan päivittäinen toimeenpanosuunnitelma, jota hänen tulee noudattaa tarkasti. Päivittäiseen toimintaan voi kuulua työssä käyntiä, koulutukseen tai toimintaohjelmiin osallistumista, tai päivä voi koostua muusta tuomitun tilannetta edistävästä toiminnasta. Tuomitun kanssa samassa asunnossa asuvilta täysi-ikäisiltä henkilöiltä on kysyttävä suostumusta tuomion suorittamisesta kotioloissa. Lisäksi asunnossa asuvien alaikäisten mielipidettä on kuultava. Tuomitun on pysyttävä tässä asunnossa aina, kun hänellä ei ole toimeenpanosuunnitelman mukaista syytä poistua asunnosta. Edellytyksenä on myös ehdoton päihteettömyys, jota valvotaan tarvittaessa puhalluskokein ja huumetestein. (Valvontarangaistus 2011.)

5.4 Vankiloiden tehtävät

Kahdesti kuukaudessa julkaistavan vankilukutilaston mukaan Suomessa on 16.2.2012 toiminnassa 14 suljettua vankilaa ja 16 avolaitosta, joista osa on vielä jaettu eri osastoiksi. Näiden lisäksi Hämeenlinnan vankilan yhteydessä toimii vankisairaala ja Turun vankilan yhteydessä on

Psykiatrisen vankisairaala. Vankiloissa ja avolaitoksissa oli 16.2.2012 yhteensä 3357 vankipaikkaa vankien määrän ollessa 3313. Tilaston mukaan Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen vankiloissa oli vankeja suhteessa enemmän ns. ylipaikoilla kuin muiden alueiden vankiloissa. Koko maan kaikista vankiloista yhdeksässä laitoksessa on paikkoja myös naisille. Vanajan vankilan Vanajan osasto on maamme ainoa pelkästään naisvangeille tarkoitettu laitos. Siellä on myös perheosasto, jonne on vangilla mahdollisuus lastensuojelun päätöksellä ottaa mukaansa alle 3-vuotias lapsensa. Hämeenlinnan vankilassa on tutkintavangilla mahdollisuus lastensuojelun päätöksellä ottaa mukaansa alle 2-vuotias lapsensa. 16.2.2012 ilmestyneen vankilukutlaston mukaan Suomen vankiloissa oli 12 vankivanhemman lasta.

Vankeuslain 1:2:n mukaan vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on vangin valmiuksien lisääminen rikoksettomaan elämäntapaan, joka tapahtuu edistämällä hänen elämänhallintaansa ja sijoittumistaan yhteiskuntaan. Vankeuden tarkoituksena on myös estää rikosten tekeminen rangaistusaikana. VankL 1:3:n mukaan vankeuden sisältönä on vapauden menetys tai sen rajoittaminen. Tämä ei saa aiheuttaa vangin oikeuksiin tai olosuhteisiin muita rajoituksia kuin niitä, joista säädetään lailla tai jotka ovat välttämätön seuraus itse rangaistuksesta. Vankeuden täytäntöönpanon on oltava turvallista yhteiskunnalle, henkilökunnalle ja vangeille. Vangille on vankeusaikanaan taattava henkilökohtainen koskemattomuus, ja vankilaolot on pyrittävä järjestämään mahdollisimman pitkälle vastaamaan yhteiskunnassa vallitsevia elinoloja. Vangilla on oltava mahdollisuus ylläpitää terveyttään ja toimintakykyään. Lisäksi vapaudenmenetyksestä aiheutuvia haittoja on pyrittävä ehkäisemään. VankL 1:5.1:n mukaan vankeja on kohdeltava oikeudenmukaisesti ja heidän ihmisarvoaan kunnioittaen. VankL 1:7:n mukaan vankia täytyy kuulla asumista, vankilaan ja toimintaan sijoittamista, kurinpitoa sekä muuta häntä koskevaa päätöstä tehtäessä hallintolain 34 §:ää noudattaen.

Vankeuslain 4:1:n mukaan vankilat ovat suljettuja vankiloita tai avolaitoksia ja nämä kaikki voivat olla valvonnaltaan erilaisia. Avolaitoksessa olevilla vangeilla on mahdollisuus oleskella ja liikkua vankilan tai sen osaston alueella, työpaikalla ja muussa toimintapisteessä ilman välitöntä valvontaa. Avolaitoksessa vankeja voidaan valvoa vankilan tiloissa olevilla, vangin haluttuun annettavilla tai vangin ylle ranteeseen, nilkkaan tai vyötärölle kiinnitettävillä teknisillä välineillä tai tällaisten välineiden yhdistelmillä. VankL 4:9:n mukaan tuomittu voidaan suoraan vapaudesta sijoittaa avolaitokseen, jos hänen suoritettavanaan on yhdessä tai erikseen sakon muuntorangaistus ja enintään yhden vuoden vankeusrangaistus. Vangin on tällöin sitouduttava päihitteettömyyteen ja päihitteettömyyden valvontaan. VankL 5:1.3:n mukaan miehet ja naiset on pidettävä eri asunto-osastoissa, ja alle 18-vuotias vanki on pidettävä erillään aikuisista vangeista, jollei hänen etunsa muuta vaadi (VankL 5:2).

Vankeuslain 8:1:n mukaan vankilan on järjestettävä vangeille toimintaa, joka sisältää työtä, koulutusta tai muita vangin valmiuksia edistäviä toimintoja. Toiminnan tarkoituksena on edis-

tää vangin sijoittumista yhteiskuntaan vahvistamalla vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan, ylläpitämällä ja parantamalla vangin ammattitaitoa, osaamista, työ- ja toimintakykyä sekä tukemalla vangin päihdeetöntä elämäntapaa. VankL 8:2:n mukaan vangilla on velvollisuus osallistua toimintaan, mutta hänet voidaan siitä myös vapauttaa esim. terveydellisin syin tai iän puolesta joko osittain tai kokonaan. Eri toimintamuotoja voivat olla ammattityö, valmentava työ, siviilityö vankilan ulkopuolella, vankilassa tehtävä oma työ, koulutus vankilassa, opiskelu opintoluvalla vankilan ulkopuolella tai esim. sijoitus vankilan ulkopuolella tapahtuvaan päihdehoitoon. Vankilassa on myös mahdollisuus osallistua päihdeongelmallisille tarkoitetulle Antirippuvuudet -kurssille, väkivaltaongelmallisille tarkoitetulle Suuttumuksen hallinta -kurssille, ajattelu- ja ongelmanratkaisukurssille (Cognitive Skills), omaehtoisen muutoksen OMA-kurssille, seksuaalirikollisille tarkoitetulle STOP-kurssille. Lisäksi vankia voidaan motivoida osallistumaan edellä mainituille kurseille esim. käymällä läpi Viisi keskustelua muutoksesta -keskustelutarjan (=VKM).

5.5 Yhdyskuntaseuraamustoimistojen tehtävät

16.2.2012 ilmestyneen yhdyskuntaseuraamustilaston mukaan Suomessa on 27 yhdyskuntaseuraamustoimistoa tai -toimipaikkaa. Tuona ajankohtana näissä paikoissa oli yhteensä 3904 yhdyskuntaseuraamusasiakasta, jotka olivat melko tasaisesti jakautuneet kaikille kolmelle rikosseuraamusalueelle.

Yhdyskuntaseuraamustoimistojen tehtävänä on toimia yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoviranomaisina. Yhdyskuntaseuraamuksia ovat ehdollisen vankeuden ohessa tuomittu nuorten valvonta, nuorisorangaistus, yhdyskuntapalvelu ja ehdonalaiseen vapauteen päästettyjen valvonta. Yhdyskuntapalvelu on rikoslakiin sisältyvä yleinen rangaistus, joka voi vankeusrangaistuksen pituudesta riippuen olla 20 - 200 tuntia. Tuomioistuimella on mahdollisuus muuntaa korkeintaan kahdeksan kuukauden vankeusrangaistus yhdyskuntapalveluksi. Ehdollisen vankeusrangaistuksen ohella voidaan määrätä yhdyskuntapalvelua enintään 90 tuntia. Mikäli syytetty suostuu ja syytetyn oletetaan suoriutuvan palvelusta, voidaan yhdyskuntapalvelua tuomita myös yli vuoden mittaisen ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistukseksi.

Yhdyskuntapalvelua suorittava tuomittu tekee vapaa-aikanaan palkatonta työtä jossain yleishyödyllisessä työpaikassa, kuten valtion, kunnan, kirkon tai eri yhteisöjen järjestämässä palvelupaikoissa. Tämän palvelupaikan määrää Rikosseuraamuslaitos ja paikkaa valittaessa pyritään tuomitulle löytämään hänelle sopivat työtehtävät. Tuomitulla on mahdollisuus suorittaa yhdyskuntapalvelustaan enintään 10 tuntia päihdeongelmien vähentämiseen tähtäävissä tai muihin uusintarikollisuutta ehkäisevissä toimintaohjelmissa. Yhdyskuntapalvelu voidaan keskeyttää ja muuntaa jäljellä oleva palvelu vankeudeksi, mikäli tuomittu rikkoo palveluehtoja tai syyllistyy uusiin rikoksiin palvelun aikana. (Yhdyskuntaseuraamukset 2012.)

6 Lyhytaikaisvangin asema

Kivivuoren ja Linderborgin (2009, esipuhe) mukaan lyhytaikaisvankien rikollisuus on selkeästi yhteydessä koko elämäntilanteen ongelmallisuuteen. Se koskee erityisesti niitä vankeja, jotka on toistuvasti tuomittu useisiin lyhyisiin vankeusrangaistuksiin, koska he jäävät vankilassa usein ilman kuntouttavia toimenpiteitä juuri tuomioiden lyhyiden vuoksi. Tämän takia heillä on usein vapauduttuaan vaikeuksia kiinnittyä normaaliin yhteiskuntaan ja näin ollen he helposti ajautuvatkin takaisin rikosten tekoon.

Lyhyttä tuomiota suorittavien vankien päärikoksena ovat vuonna 2008 olleet liikennejuopumus sekä omaisuus- ja väkivaltarikokset. Huumausainerikokset ja ryöstöt ovat olleet harvinaisempia. Jakauma miesten ja naisten välillä oli hyvin samankaltainen. Tästä vankiryhmästä enemmistö oli ollut vankilassa ennenkin; vankeusjaksoja oli miehillä ollut keskimäärin viisi ja naisilla vähän alle kolme. (Kivivuori & Linderborg 2009, 18 - 19.)

Lyhytaikaisten vankien lapsuuden ja nuoruuden elämäntilannetta tutkittaessa kävi ilmi, että eri rikosuryhmien perhetaustoissa oli ollut selkeitä eroja. Nuorena rikollisuuteen ryhtyneistä nuorista vangeista 64 % ja varttuneemmista vangeista hieman yli 52 % eivät olleet nuoruudessaan eläneet omien vanhempiensa luona. Aikuisiässä rikollisen elämäntavan valinneista nuorista vangeista 43 % ja varttuneemmista vangeista 26 % eivät olleet asuneet vanhempiensa luona alle 18-vuotiaana. Koulumenestystä mitattaessa selvisi, että vankipopulaatiossa oli enemmän sellaisia, joita ei ollut tuettu koulussa, he eivät viihtyneet koulussa ja opettajat olivat heidän mielestään simputtaneet heitä. Tutkimuksessa ilmeni, että vankipopulaatiossa kognitiiviset kyvyt olivat heikommat kuin vertailuryhmässä ja erilaiset lukihäiriöt sekä oppimis- ja käyttäytymishäiriöt olivat tutkimuskohteena olevassa joukossa yleisempiä. Nuoruuksenaikaiset hoitokontaktit olivat suurempia kuin vertailuryhmässä. Vangeista 16 % oli ollut alle 18-vuotiaana perhe- tai kasvatusneuvolan asiakkaina, kun vertailuryhmässä luku oli 3 %. Nuorisopsykiatrian poliklinikalla käyneitä oli 16 % vangeista, vertailuryhmässä 1 %, ja psykiatriseen sairaalaan alle 18-vuotiaana oli sijoitettuna 8 %, kun vertailuryhmässä luku oli noin 0,5 %. (Kivivuori & Linderborg 2009, 24 - 28.)

Kivivuoren ja Linderborgin (2009, 32) mukaan parisuhteilla on kriminologiassa keskeinen selittävän muuttujan asema. Tutkimuksesta selvisi, että mitä nuorempana aloittaa seurustelun ja mitä aktiivisempi on seksuaalisesti, sitä enemmän tekee rikoksia. Vakiintuneeseen parisuhteeseen kiinnittyminen aikuisiällä puolestaan vähensi rikoskäyttäytymistä. Vankien eronneisuus oli paljon suurempi kuin vertailuryhmällä: miesvangeilla on ollut keskimäärin 2,7 avio- tai avopuolisoa, kun taas vertailuryhmän miehillä oli ollut 1,5 puolisoa. Näin ollen voidaan havaita, että aktiivinen rikoskäyttäytyminen liittyy lukumääräisesti useisiin parisuhteisiin, niiden epävakauteen ja puuttumiseen.

Vankien koulutustaso oli huomattavasti alhaisempi kuin vertailuryhmällä. 63 %:lla vangeista ylin koulutustaso oli peruskoulu, vertailuryhmässä 11 %:lla. Vankien yleisin asumismuoto oli oma vuokra-asunto (41 %), elämäkumppanin luona asui 20 %. Vertailuryhmään verrattuna vangit asuivat myös sitä yleisemmin vanhempien tai ystävien luona sekä erilaisissa tukiasunnoissa, asuntoloissa tai laitosolosuhteissa. Vangeista reilusti yli puolet oli työttömänä, mutta myös osa-aikaisessa työssä tai eläkkeellä olo oli heillä yleisempää kuin vertailuryhmän miehillä (Kivivuori & Linderborg 2009, 36 - 37.)

Vankien päihteiden käyttöä tutkittaessa alkoholin käyttö oli heidän keskuudessaan lähes sataprosenttista. Vangeista yli puolet oli käyttänyt marihuanaa tai hasista ja kovia huumeita heistä oli käyttänyt melkein puolet. Päihteiden käytön aloitusikä oli vankipopulaatiossa selvästi alhaisempi kuin vertailuryhmässä. Vankien alkoholinkäytön aloitusikä oli noin 14,1 vuotta, sen ollessa vertailuryhmässä 15,2 vuotta. Lievempiä huumausaineita oli vankien joukossa ryhdytty käyttämään 17,2-vuotiaana, kun vertailuryhmässä käyttö oli alkanut noin 19,9-vuotiaana. Vangit olivat ryhtyneet käyttämään kovia huumausaineita 19,4-vuotiaana ja vertailuryhmässä käyttö oli aloitettu 22,7-vuotiaana. Vangeista yli 80 % koki oman päihteiden käyttönsä ainakin joskus ongelmalliseksi, kun osuus vertailuryhmässä oli selvästi pienempi. Vangeista 37 % oli joskus elämänsä aikana ollut päihdehuoltolaitoksessa, 25 % A-klinikan asiakkaana ja 22 % päihdehuollon vertaistukiryhmässä. Vertailuryhmässä jonkinlaisessa päihdehuollon toiminnassa mukana olleita oli vain korkeintaan 0,7 %. Nuorena rikollisuuden aloittaneista nuorista vangeista 82 % oli käyttänyt huumausaineita, aikuisena rikosuran aloittaneista nuorista vangeista 55 % oli käyttänyt huumausaineita. Nuorena rikosuran aloittaneista jo varttuneemmista vangeista huumeita oli käyttänyt 52 % ja aikuisena rikosuransa aloittaneista vanhemmista vangeista vain 23 % oli käyttänyt huumeita. Päihteiden käytön ja rikosten välisiä yhteyksiä tutkittaessa ilmeni, että 90 %:lla vangeista päihteiden käytöllä oli vaikutusta heidän rikolliseen toimintaansa. Yli puolet heistä oli tehnyt rikoksia päihkeitä hankkiakseen ja noin puolet heistä oli ottanut alkoholia, huumeita tai rauhoittavia aineita, jotta ei olisi hermoillut rikoksia tehdessään. (Kivivuori & Linderborg 2009, 44 - 47, 49.)

Lyhyttä rangaistusta suorittaville vangeille on usein laadittu suppea rangaistusajan suunnitelma, joka on Kivivuoren ja Linderborgin (2009, 149 - 151, 146 - 148) jäänyt useammalle vangille vain pelkäksi muodollisuudeksi. Vangeilla oli vaikeuksia ymmärtää, mikä oli rangaistusajan suunnitelman merkitys rangaistuksen tavoitteiden kannalta. Sitä pidettiin joissain tapauksissa vain itseen kohdistuvana kielteisenä rangaistuksen kontrollin välineenä eikä kuntoutuspyrkimyksiä tukevana. Vankeusrangaistusten sisältö oli usein sellainen, ettei rangaistuksen aikana päästy lainkaan vaikuttamaan rikollisuuden taustalla oleviin sosiaalisiin ja yksilöllisiin ongelmiin, jotka liittyivät vankien koko elämänsä kulkuaan. Ne lyhyttä tuomiota suorittaneet vangit, jotka olisivat halunneet osallistua kuntouttavaan toimintaan ja muuttaa elämän kulkuaan,

jäivät kuitenkin lähes kokonaan vaille niiden toteutumista. Joillakuilla oli ollut mahdollisuus tavata kerran esim. päihdeohjaajaa, mutta pidempään käsittelyyn ei ollut aikaa tai mahdollisuuksia.

7 Loppuyhteenveto ja oman työn arviointi

Vankeuslain 4:6:n mukaan kaikille vangeille on laadittava rangaistusajan suunnitelma. Vangit, joilla on suoritettavaa rangaistusaikaa yksi vuosi tai sitä enemmän, tulevat Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksen vankiosastolle Helsingin vankilaan haastateltavaksi rangaistusajan suunnitelmaa varten. Tuomituille, joilla on suoritettavaa rangaistusaikaa enemmän kuin kaksi vuotta, laaditaan myös riski- ja tarvearvio sekä sen pohjalta rangaistusajan suunnitelma. Lyhyempää tuomiota suorittaville tehdään suppea rangaistusajan suunnitelma asiakirjojen ja tietojärjestelmistä saatavien tietojen perusteella.

Tätä opinnäytetyötä tehdessäni sain vahvistuksen sille, minkä olin jo tässä yli viiden vuoden arviointikeskuksessa työskentelyni aikana saanut selville lyhyttä rangaistusta suorittavista vangeista. Olen saanut sellaisen vaikutelman, että he ovat usein päihdeongelmaisia eikä heillä juurikaan ole ammatillista koulutusta tai työkokemusta. Monella on asumiseen ja toimeentuloon liittyviä vaikeuksia eivätkä heidän sosiaaliset suhteensa useinkaan tue rikoksetonta elämäntapaa. Lyhyttä rangaistusta suorittamaan tulevan ajattelua ja asenteita on ollut vaikea tai mahdotonta arvioida, koska tuomittua ei ole läheskään aina tavattu. Kuitenkin useita tuomioita saaneella henkilöllä voidaan arvioida olevan rikosmyönteisiä asenteita, koska rikosten teko on edelleenkin jatkunut.

Lyhyttä rangaistusta suorittavat vangit ovat mielestäni väliinputoajia. Heille on laadittu vain suppea rangaistusajan suunnitelma ja vain osalle on voitu soittaa ja kysellä tarkemmin hänen elämäntilanteestaan. Nämä puhelinoimitukset eivät aina ole olleet kovin luontevia, koska henkilö ei ole voinut ennakolta varautua soittoon tai hän on ollut sellaisessa paikassa tai tilanteessa, ettei ole halunnut alkaa selvittää asioitaan aivan tuntemattomalle soittajalle. Toisaalta puhelinkeskustelun aikana henkilöstä on voinut selvitä sellaista tietoa, jota ei asiakirjojen pohjalta olisi tiedetty. Tuomittu on saattanut olla niin päihtynyt, ettei keskustelusta ole tullut mitään. Toisinaan tuomittu on itse saanut omaan tuomioonsa ja vankilaan tuloonsa liittyvää uutta tietoa, josta hän on ollut hyvin tyytyväinen.

Aika usein lyhyitä rangaistuksia suorittava henkilö tulee vankilaan toistuvasti lyhyin välein, mutta vankilassa hänen hyväkseen ei voida tuomion pituuden takia tehdä juuri mitään. Valitettavasti lyhyttä tuomiota suorittava vanki joutuu pääsääntöisesti vain makaamaan sellisensä, koska vankia ei pystytä tuomion lyhyiden takia esimerkiksi työllistämään. Hän ehtisi juuri ja juuri oppimaan työtehtävät, kun vapautuminen koittaa eikä kaikille vangeille muu-

tenkaan vankiloissa ole aina riittävästi töitä tarjolla. Lyhyttä rangaistusta suorittavien vankien on myös vaikeaa päästä osallistumaan muihinkaan vankilan toimintoihin tai kuntouttaviin ohjelmiin. Vankiloissa on muutenkin vangeille liian vähän kuntouttavaa toimintaa eikä osaavaa henkilökuntaakaan niihin ole riittävästi. Suppeisiin rangaistusajan suunnitelmiin kirjoitetaan kuitenkin näkyville vangin kuntoutukseen tai toimintoihin liittyvät tarpeet, jotta laitoksissa ja keskushallinnossa tiedettäisiin, minkälaisia tarpeita vangeilla on.

Opinnäytetyöni aihe rangaistuksesta ja sen täytäntöönpanosta perustuu silloisen Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksen johtajan Eva Vesasen ja tiimiesimies Leena Löfin pyyntöön tehdä tätä osa-aluetta käsittelevä perehdyttämispöytäkirja koko työyhteisön tarpeeseen. Aihe oli itselleni mieluinen, koska se käsitteli nimenomaan omaa työtäni ja pidin oppaan tekemistä erittäin tarpeellisenä ja hyödyllisenä. Aluksi olin aikonut pidättäytyä vain lähinnä omaan työhöni kuuluvan suppean rangaistusajan suunnitelman työprosessin kuvaamisessa sekä aiheeseen kiinteästi liittyvän ulosoton roolin selvittelyssä. Kuitenkin jo aivan työn alkuvaiheessa totesin, että uusia työntekijöitä ajatellen olisi hyvä valottaa myös muiden arviointikeskuksen kanssa läheisessä yhteistyössä olevien toimijoiden roolia, jotta uudet virkamiehet voisivat helpommin hahmottaa koko rikosseuraamusalan toimintaa. Samalla pidin tärkeänä ottaa mukaan myös rangaistuksen määräämistä ja sen täytäntöönpanoa koskevat seikat, koska niihin liittyvät asiat puhuttavat työyhteisöämme aika ajoin. Tästä ovat esimerkkinä rangaistuksen koventamisperusteet järjestäytyneiden rikollisliigojen tuomioissa, syyllisen mielentilatutkimukseen määrääminen ja sen vaikutukset rangaistuksen pituuteen sekä elinkautisiin tai koko rangaistusajan suorittamiseen tuomittujen rikollisten vapauttamiseen liittyvät vaiheet.

Oman haasteensa tämän opinnäytetyön tekemiseen toi se, että kirjoitusprosessin aikana asiat ja toimintatavat muuttuivat. Aiemmin Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksessa suppeat rangaistusajan suunnitelmat tehtiin vain alle kuuden kuukauden suoritettavalle ajalle. Henkilökunnan resurssipulan takia tätä rajaa oli nostettava yhteen vuoteen, koska arviointikeskuksen vankiosasto ruuhkautui ajoittain pahoin, kun vangit joutuivat odottamaan poikkeuksellisen kauan varsinaisen arvioinnin alkamista. Tällöin tehtiin päätös, että arviointiin tulevaa vankimäärää on saatava pienemmäksi, mikä puolestaan lisäsi omaa työmäärääni. Siviiliarvioinnin kokeilun uudelleen käynnistäminen toi vaihtelua omiin töihini, koska siihen mennessä en juurikaan ollut haastatellut vankeja, vaan tein arvioni asiakirjatiedon ja tietojärjestelmistä saatujen tietojen pohjalta.

Uusi valvontarangaistus astui voimaan 1.11.2011 ja olin itsekin hieman mukana käytännön asioiden pohtimisessa ennen lain voimaantuloa. Tästä rangaistusmuodosta ei ollut vielä tarkempaa tietoa silloin, kun aloin valmistella tätä opinnäytetyötä. Myös eri rikosseuraamuksia koskevat siirrot EU-maissa muuttuivat 5.12.2011 voimaan tulleen lainmuutoksen myötä. Tämän takia jouduin muuttamaan siihen liittyvää aiemmin kirjoittamaani osuutta. Siitä syystä olikin

siis oltava tarkkana, mitä olin asioista aiemmin kirjoittanut tähän työhöni ja miten asiat muuttuivat kirjoitusprosessin aikana.

Työlläni oli kaksi tavoitetta. Ensimmäisenä tavoitteena oli laatia lyhyt ja käytännöllinen opas suppeiden rangaistusajan suunnitelmien laatimista varten Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksen käyttöön. Toisena tavoitteena oli laatia arviointikeskuksen palvelukseen tuleville virkamiehille teoreettisempi tietopaketti siitä, miten ja millä edellytyksin rangaistus määrätään sekä miten eri viranomaisorganisaatiot ja niissä tapahtuva toiminta liittyvät arviointikeskuksen toimintaan.

Mielestäni onnistuin opinnäytetyöni tavoitteissa hyvin. Oppaasta tuli johdonmukainen ja sen avulla jokainen arviointikeskuksen virkamies, myös vasta-alkaja, pystyy suoriutumaan suppean rangaistusajan suunnitelman laatimisesta jokseenkin sujuvasti. Teoreettisessa osassa sain rikoskirjallisuuteen ja lakeihin liittyvän tiedon lisäksi koottua myös paljon hiljaista ja arvokasta tietoa eri virkamiehiä haastatteleamalla. Pyysin työstäni arviota myös esimieheltäni erikoissuunnittelija Leena Löfiltä, kollegaltani erikoissuunnittelija Katja Kaarmilalta ja arviointikeskuksessa työharjoittelunsa aloittaneelta rikosseuraamusalan sosionomiopiskelijalta Minna-Elisa Luostariselta. Työyhteisöltä saamani palaute on ollut positiivista ja kannustavaa. Opinnäytetyötäni on pidetty tervetulleena tietopaketina, jolla tulee heti olemaan käyttöä, kun kesäloman sijaisuuksia aletaan järjestellä. Opiskelija Minna-Elisa Luostarinen oli ollut arviointikeskuksessa työharjoittelussa vasta kaksi päivää, kun pyysin häntä lukemaan opinnäytetyöni. Sitä lukiessaan Minna-Elisa sai vastauksia useisiin niiden parin päivän aikana syntyneisiin kysymyksiinsä.

Opinnäytetyön edetessä lyhyttä tuomiota suorittavien vankien rangaistusaikaan liittyvät ongelmat nousivat selkeämmin esille. Niihin liittyviä seikkoja olisi voinut tarkastella laajemmin, jos siihen olisi ollut mahdollisuuksia. Toisaalta se olisi merkinnyt työn laajenemista ja alkuperäisten tavoitteiden muuttamista, koska tarkoituksena oli kuitenkin saada aikaiseksi suppeiden rangaistuaikojen laatimista koskeva opas.

Tämä opinnäytetyö hyödyntää ammatillisesti pientä joukkoa ihmisiä, mutta siitä saavat tiivistettyä tietoa myös sellaiset, jotka ovat kiinnostuneita tietämään, mitkä seikat vaikuttavat rangaistusta määrättäessä, minkälaisia rangaistuksia Suomessa on ja minkälaisessa organisaatiossa rikosseuraamusalalla toimitaan. Opinnäytetyötäni voisi olla myös mahdollista käyttää koulutustilanteissa oppimateriaalina. Uskon, että sitä voisi hyödyntää myös rikosseuraamusalan muissa yksiköissä ja laitoksissa sekä ulosottovirastoissa, joissa on tarvetta tai kiinnostusta saada lisää tietoa arviointikeskukseen liittyvästä toiminnasta. Toivon, että tämän opinnäytetyön myötä myös tämän alan ulkopuolisille henkilöille selviää, mitä tuomion muodollisella täytäntöönpanolla ja suppealla rangaistusajan suunnitelmalla tarkoitetaan.

Lähteet

Kirjalliset lähteet

Arola-Järvi, A. 2012. Suunnitelmallisen vankeusajan käsikirja. Tampere: Yliopistopaino.

Kivivuori, J. & Linderborg, H. 2009. Lyhytaikaisvanki. Tutkimus lyhytaikaisvankien elinoloista, elämäkulusta ja rikollisuudesta. Helsinki: Hakapaino.

Koskinen, P. 2008. Rikosoikeuden perusteet. Helsinki: Yliopistopaino.

Matikkala, J. 2010. Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. Helsinki: Edita Prima.

Tapani, J. & Tolvanen, M. 2006. Rikosoikeus. Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Jyväskylä: Gummerus.

Tapani, J. & Tolvanen, M. 2011. Rikosoikeus. Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Hämeenlinna: Karisto.

Sähköiset lähteet

Oikeuslaitos. 2012. Käräjäoikeuden tehtävät. Viitattu 5.3.2012.
<http://www.oikeus.fi/4323.htm>

Oikeusministeriön esitteitä 2010. Rikosjutun käsittely oikeudessa. Viitattu 5.3.2012.
<http://www.om.fi/Etusivu/Julkaisut/Esitteet/Rikosjutunkasittelykarajaoikeudessa>

Oikeuslaitos. 2012. Hovioikeuden tehtävät. Viitattu 5.3.2012.
<http://www.oikeus.fi/4322.htm>

Korkein oikeus. 2012. Korkeimman oikeuden tehtävät. Viitattu 5.3.2012.
<http://www.kko.fi/27078.htm>

Oikeuslaitos. 2012. Ulosottoviranomaisten tehtävät. Viitattu 5.3.2012.
<http://www.oikeus.fi/4312.htm>

Rikosseuraamuslaitos 2012. Rikosseuraamuslaitoksen organisaatio. Viitattu 5.3.2012
<http://www.rikosseuraamus.fi/49205.htm>

Rikosseuraamuslaitos. 2012. Rikosseuraamuslaitoksen tehtävät. Viitattu 5.3.2012.
<http://www.rikosseuraamus.fi/49172.htm>

Rikosseuraamuslaitoksen määräys dnro 1/004/2011. Rangaistusajan laskeminen. Viitattu 5.3.2012.
<http://www.rikosseuraamus.fi/6337.htm>

Rikosseuraamuslaitos. 2011. Valvontarangaistus. Viitattu 5.3.2012.
<http://www.rikosseuraamus.fi/54723.htm>

Rikosseuraamuslaitos. 2012. Yhdyskuntaseuraamukset. Viitattu 5.3.2012.
<http://www.rikosseuraamus.fi/15139.htm>

Julkaisemattomat lähteet

P. Andersson. 2011. Erikoissuunnittelijan haastattelu 23.9.2011. Etelä-Suomen rikosseuraamusalue, arviointikeskus. Helsinki.

H. Kokko. 2011. Erityisasiantuntijan haastattelu 20.9.2011. Rikosseuraamuslaitos, keskushallinto, oikeudellinen yksikkö. Helsinki.

A. Kuuluvainen. 2011. Erityisasiantuntijan haastattelu 20.9.2011. Rikosseuraamuslaitos, keskushallinto, oikeudellinen yksikkö. Helsinki.

S. Launonen. 2011. Virastosihteerin haastattelu 21.9.2011. Etelä-Suomen rikosseuraamusalue, oikeudelliset palvelut. Vantaa

R. Lievonen. 2011. Toimistosihteerin haastattelu 20.9.2011. Helsingin ulosottovirasto. Helsinki.

L. Löf. 2011. Erikoissuunnittelijan haastattelu 15.9.2011. Etelä-Suomen rikosseuraamusalue, arviointikeskus. Helsinki.

H. Tamminen. 2011. Lakimiehen sähköpostihaastattelu 5.10.2011. Etelä-Suomen rikosseuraamusalue, aluekeskus. Helsinki.

P. Tyllinen. 2011. Osastosihteerin haastattelu 20.9.2011. Helsingin ulosottovirasto. Helsinki.

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskuksen työjärjestys 2.5.2011.

Rikosseuraamusalan koulutuskeskus/opetusmoniste 1/2008.

Liite

SUPPEAN RANGAISTUSAJAN SUUNNITELMAN LAATIMISTA KOSKEVA OPAS

1 Suppean rangaistusajan suunnitelman laatiminen vapaudesta tuleville tuomituille

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella suppea rangaistusajan suunnitelma laaditaan asiakirjatiedon ja tietojärjestelmistä saadun tiedon pohjalta niille vapaudesta vankilaan tuleville tuomituille, joilla on suoritettavaa rangaistusaikaa alle yksi vuosi. Aiemmin raja vedettiin tuomittuihin, joilla oli suoritettavaa rangaistusaikaa kuusi kuukautta. Suoritettavalla ajalla tarkoitetaan sitä aikaa, jonka vanki joutuu tuomiostaan konkreettisesti suorittamaan vankilassa tai mahdollisessa valvotussa koevapaudessa ennen kuin hän pääsee ehdonlaiseen vapauteen. Esim. yhdeksän kuukauden tuomion saanut rikoksen uusija suorittaa tuomiostaan kaksi kolmasosaa eli kuusi kuukautta. Ennakoitua suuremman vankimäärän ja resurssipulan takia on kuitenkin ollut pakko asettaa raja korkeammalle, koska arviointikeskuksen vankiosastolle olisi ollut hankalaa saada mahtumaan sellaista vankimäärää ja toisaalta myös vangit olisivat joutuneet selleissään odottamaan arviointiin pääsyä kohtuuttoman pitkän aikaa.

Osaa tuomituista eivät ulosottoviranomaiset tavoita, joten he myös jäävät ilman ennakolta tehtyä rangaistusajan suunnitelmaa. Aikanaan he päätyvät vankilaan etsintäkuulutuksen myötä. Näille poliisin pidättämille vangeille tehdään myös suppea rangaistusajan suunnitelma asiakirjatiedon pohjalta eikä heitä useinkaan enää erikseen käydä tapaamassa vankiosastolla. Edellä mainittujen lisäksi Etelä-Suomen arviointikeskus on pyrkinyt etukäteen haastattelemaan myös osan vapaudessa tuomiotaan odottavista tuomituista, joilla suoritettavaa rangaistusaikaa on ollut 1 - 2 vuotta. Tätä siviiliarviointia ollaan laajentamassa koskemaan myös sellaisia lyhyemmän tuomion saaneita, joilla suoritettavaa aikaa on vähemmän kuin vuosi ja heidät on etukäteistietojen perusteella arvioitu soveltuvaksi vapaudesta suoraan avolaitokseen. Nämä ns. siviiliarviointit suoritetaan Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimiston tiloissa ja tällöin tuomitun ei enää tarvitse tulla arviointikeskuksen vankiosastolle Helsingin vankilaan, vaan hänet voidaan passittaa sovittuna ajankohtana suoraan sijoituslaitokseensa. Tässä menettelyssä on etuna myös se, ettei tuomitun tarvitse enää erikseen käydä ulosotossa hakemassa sijoituspäätöstä, rangaistusajan suunnitelmaa sekä määräystä ilmoittautua vankilassa, vaan hänelle annetaan ne tämän haastattelun yhteydessä.

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella ei ole lainkaan vankipaikkoja naisia varten. Alle kuuden kuukauden suoritettavaa aikaa suorittamaan tulevalle naiselle tehdään suppea rangaistusajan suunnitelma saman periaatteen mukaisesti kuin miehillekin ja nämä naiset passitetaan joko Hämeenlinnan tai Vanajan vankilaan. Mikäli tuomitulla naisella on rangaistusaikaa suoritettavanaan yli kuusi kuukautta, hänet määrätään ilmoittautumaan Hämeenlinnan vankilaan tarkempaa arviota ja rangaistusajan suunnitelmaa varten. Ne laaditaan hänelle Länsi-Suomen

rikosseuraamusalueen arviointikeskuksen toimesta. Mikäli tuomittu (nainen tai mies) haluaa ottaa alle 3-vuotiaan lapsensa vankilaan, niin ne hoidetaan keskitetysti Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksen toimesta koko maan osalta.

1.1 Täytäntöönpanomääräyksen saapumisen kirjaaminen Vatiin

Rikosseuraamuslaitos (Rise) lähettää oikeusrekisterikeskukselta saamansa tuomion täytäntöönpanomääräyksen sen paikkakunnan ulosottomiehelle, jonka alueella tuomittu asuu tai oleskelee. Ulosottomies kutsuu tuomitun ulosottovirastoon, jossa tuomion saapuminen annetaan hänelle tiedoksi. Ulosottovirastossa tuomittua haastatellaan ja sen perusteella laadittu sijoittamisilmoitus sekä Risestä täytäntöönpanomääräys lähetetään tuomitun asuinpaikkakunnan mukaiseen arviointikeskukseen.

Sijoittamisilmoituksen ja täytäntöönpanomääräyksen saavuttua arviointikeskukseen, niihin laitetaan saapumisleimat päivämäärineen ja kirjataan vankitietojärjestelmän sijoittamisasiota koskevaan kohtaan seuraavat asiat:

- Asia (=laitossijoittelu)
- Vireilletulolaitos (=Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskus)
- Alitäytäntöönpanija (=esim. Helsingin ulosottovirasto)
- Käsittelykoodi (=alitäytäntöönpanijan esitys)
- Tapahtumatiedot (=esim. Helsingin HO 5.5.2011/4 kk vank. (rattijuopumus))
- Vangin lausunto (=ulosoton haastattelulomakkeen tiedot)
- Vangin oma toive sijoituspaikasta (esim. Suov)
- Laitos (ESRA/Arke)

1.2 Asiakirjoista ja tietojärjestelmistä tarkistettavat tiedot

Rikosrekisteriotteesta selviää henkilölle vapausrangaistukseen liittyvät tuomiot, kuten ehdollinen tai ehdoton vankeusrangaistus, ehdollisen vankeusrangaistuksen oheissakko, yhdyskuntapalvelu tai valvonta, ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta yhdyskuntapalvelu, nuorisorangaistus tai sen sijasta sakko. Muista sakoista tai sakon muuntorangaistuksista ei tule merkintää rikosrekisteriin. Myöskään siviilipalveluslain nojalla tuomitusta vankeusrangaistuksesta ei tule merkintää rikosrekisteriin. Rikosrekisterimerkinnät poistuvat rekisteristä rangaistuksen ankaruudesta riippuen. Ehdollinen tai ehdoton vankeusrangaistus, ehdollisen vankeusrangaistuksen oheissakko, yhdyskuntapalvelu tai valvonta, ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta yhdyskuntapalvelu, nuorisorangaistus tai sen sijasta sakko poistuvat viiden vuoden kuluessa siitä päivästä, jolloin lainvoimainen tuomio on annettu. Enintään kahden vuoden ehdoton vankeusrangaistus ja ehdottoman rangaistuksen sijasta tuomittu yhdyskuntapalvelu poistuvat rekisteristä kymmenen vuoden kuluttua lainvoiman saaneen tuomion antopäivästä. 20 vuoden

kuluttua tuomion antopäivästä poistetaan yli kahden ja enintään viiden vuoden ehdottomat vankeustuomiot sekä syyntakeettomana tuomitsematta jättäminen. Henkilön kuoltua tai hänen täytettyään 90 vuotta, tiedot yli viiden vuoden vankeusrangaistuksista sekä kaikki muut henkilöä koskevat merkinnät poistetaan.

Väestörekisteri sisältää ajantasaiset henkilötiedot Suomen kansalaisista ja Suomessa asuvista ulkomaalaisista. Rikosseuraamusalalla työskentelevillä on työtehtäviinsä liittyen oikeus tarvittaessa tarkastaa tuomittuun tai vankiin liittyviä tietoja, kuten nimitiedot, kotikunta, maistraatti, kansalaisuus, osoite, siviilisäätö ja lapset. Sen sijaan esim. vangin henkilötunnuksen kautta saatuja lasten henkilötunnuksia ei saa käyttää lasten tietojen, kuten osoitteen tai kotikunnan selvittämiseen. Virkamiehen on aina syytä pitää mielessä, että ainoastaan suoraan tuomittua tai vankia itseään koskevia on lupa katsoa.

Vankitietojärjestelmän tuomiodiaarista löytyvät henkilön saamat ehdottomat tuomiot ja tuomioiden täytäntöönpanotilanne. Tuomitun saama ehdoton tuomio lähetetään sähköisesti oikeusrekisterikeskuksesta Rikosseuraamuslaitokselle, jonka oikeudellisessa yksikössä tuomiotiedot tarkastetaan ja mahdollisista virheistä pyydetään korjausta oikeusrekisterikeskuksen kautta.

Rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa tarkastetaan seuraavat asiat:

- Rikosseuraamuksesta mahdolliset keskeneräiset rikosasiat, jotka voivat vaikuttaa mm. sijoituslaitoksen valintaan tai avolaitokseen sijoittumiseen.
- Väestörekisteristä tuomitun kotipaikka ja huollettavat lapset; mikäli tuomitulla on huollettavia lapsia, niistä on laitettava tieto rangaistusajan suunnitelmaan ja sijoituslaitos velvoitettava selvittämään lapsen hoidon ja tuen tarve vanhemman ollessa vankilassa.
- Tuomiodiaarista tuomion täytäntöönpanon tila.
 - ALI1 tai ALI2 = täytäntöönpano laitettu vireille alit täytäntöönpanijalle eli ulosottoviranomaiselle. Nämä ALI-tilassa olevat tuomiot ovat täytäntöön pantavissa tulevilla vankilakaudella.
 - LYKK = lykkäysasia vireillä keskushallinnossa; jäädään odottamaan lykkäyspäätöstä
 - KUUL = tuomittu on etsintäkuulutettu; on otettava yhteyttä keskushallinnon oikeudelliseen yksikköön ja selvitetävä, miksi etsintäkuulutus on vireillä
 - kohta LV tarkoittaa lainvoimaisuutta; normaalisti 1, mutta jos 3, niin tuomio ei ole lainvoimainen (=keskeneräinen rikosasia) eli tätä tuomiota ei saa panna täytäntöön
- Vankitietojärjestelmästä aikaisemmat vankilakaudet ja mahdolliset aiemmat rangaistusajan suunnitelmat sekä riski- ja tarvearviot: näistä saa tietoa tuomitun aikaisemman vankilakauden tapahtumista ja toiminnoista.

- Yhdyskuntaseuraamuksia koskevasta Tyne-tietojärjestelmästä mahdolliset yhdyskuntaseuraamus-, valvonta-, nuorisorangaistus- ja valvontarangaistusasiakkuudet, joista saa tietoa, miten tuomittu on noudattanut esim. valvontakäynnit tai minkälainen yhdyskuntapalveluun soveltuvuuden selvitys on hänestä laadittu.

1.3 Suppean rangaistusajan suunnitelman laatiminen

Suppeaa rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa avataan tuomitulle toiminto-osion kautta uusi kausi, jonne kirjataan eri tietolähteistä saadut tiedot kunkin osa-alueen mukaisesti. Vankilassa kirjataan näihin keinoihin/toimintoihin liittyvät vankia koskevat tapahtumat, joista voidaan päätellä, millä intensiteetillä vanki on noudattanut rangaistusajan suunnitelmaansa.

- Käsittelytiedot
 - Arviointikeskuksen vastuuhenkilön nimi valitaan valikosta.
 - Suunnitelma perustuu -valikosta valitaan joko kirjallinen materiaali tai muu tieto, jos tuomitulle on esim. soitettu ja haastateltu puhelimitse.
 - Vangin mielipiteeseen kopioidaan tuomitun lausunto sijoitteluosion kirjaamistiedoista.
 - Muuhun lähdeaineistoon kirjataan kaikki käytetyt asiakirjatiedot ja tietojärjestelmistä saadut lähteet.
- Tavoitteet
 - Suppeissa rangaistusajan suunnitelmissa ei tavoitteita yleensä kirjata.
- Keinot/toiminta
 - Taloudellinen tilanne, asuminen ja arkipäivän toiminnot -osioon kirjataan esim. tieto, että tuomittu on vailla asuntoa ja keinona esim. siviiliasumisen selvittelyä tuomion pituuden sallimissa puitteissa. Mikäli tuomitulla on terveydellisiä rajoitteita, siitä kirjataan tieto esim. ”Ulosotosta saadun tiedon mukaan XX:n työ- ja toimintakyky on rajoittunut”.
 - Koulutus- ja työllisyysosioon kirjattava ainakin esim. ”Vankilan aktiivitoimintoihin osallistumista mahdollisuuksien mukaan.” Tämän lisäksi kirjataan tuomitun koulutukseen ja työkokemukseen liittyvät tiedot sekä keinot, millä tavalla näitä asioita voitaisiin tarvittaessa vankeusaikana edistää.
 - Sosiaalisten sidosten ja elämäntavan osioon kirjataan tieto tuomitun mahdollisesta huoltosuhteesta alaikäisiin lapsiinsa. Tähän kirjataan myös sijoituslaitokselle velvoite selvittää lapsen hoidon ja tuen tarve vanhemman ollessa vankilassa. Elämäntapaan liittyen voidaan tarvittaessa kirjata esim. rikolliseen elämäntapaan liittyvät uusimisriskitekijät.

- Alkoholi ja huumausaineet -osioon kirjataan tuomitun päihteiden käyttöön liittyvää tietoa, jota saa mm. rikosrekisteristä, aiemmista vankilakausista ja yhdyskuntaseuraamustoimiston Tyne-tietojärjestelmästä.
- Ajattelu, käyttäytyminen ja asenteet -osioon kirjataan rikoksiin liittyviä asioita, kuten esim. rikosrekisteristä saatava tieto, mahdolliset aiemmat arviot tai nykyiset haastattelusta saadut uusimisriskiin liittyvät tiedot.
- Muuta -osioon kirjattava ainakin esim. ”Vapautumisen valmistelu.” Tässä vaiheessa pitää mainita myös vapautumisen jälkeisen asumistilanteen ja mahdollisten päihdehuollon tukitoimien varmistamiset. Mikäli vangilla on vielä aiemmasta tuomiosta jäljellä valvonta-aikaa, niin sen päättymisen sekä valvojan nimi ja yhdyskuntaseuraamustoimiston nimi on kirjattava tähän kohtaan.
- Suunnitellut laitossijoittelut -osioon kirjataan esim. jotain tietoa avolaitokseen sijoittumisen suhteen, kuten ”XX on edellisellä vankilakaudella poistunut luvatta avolaitoksesta, joten avolaitokseen sijoittumista tällä vankilakaudella on syytä harkita huolellisesti.
- Keinot/ulkopuolinen toiminta
 - Poistumislupiin kirjataan esim. ”Laitoksen lupaharkinnan mukaisesti.”
 - Valvottuun koevapauteen kirjataan esim. ”Valvottua koevapautta voidaan alkaa valmistella, mikäli XX on noudattanut rangaistusajan suunnitelmaansa.”
 - Jos tuomio koskee siviilipalvelusrikosta, josta ei pääsääntöisesti voi päästä ehdonalaiseen vapauteen, valvottuun koevapauteen pääseminen ei ole mahdollista: Siviilipalveluslaki 5:29 ” Siviilipalvelusrikoksesta tuomittua vankeusrangaistusta suoritettava voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen, jos hän ilmoittaa haluavansa ja voi suorittaa hänelle osoitetussa palveluspaikassa asianmukaisesti loppuun jäljellä olevan siviilipalveluksen.”
- Rangaistusajan suunnitelma valmis
 - Muistettava laittaa rasti käsittelyvälilehden ”Rangaistusajan suunnitelma valmis” -kohtaan, jotta tilastotiedot päivittyvät oikein.

1.4 Esitys, sijoituspäätös ja sen jälkeiset toimenpiteet

Perustuslain 10:118:n mukaan virkamies vastaa virkatoimiensa lainmukaisuudesta ja esittelijänä toimiessaan hän on vastuussa siitä, mitä hänen esittelystään on päätetty, ellei hän ole jättänyt päätökseen eriävää mielipidettä.

- Esityksen tekeminen
 - Esitetään tuomitun sijoittamista hänelle sopivimpaan sijoituslaitokseen ja perustellaan sijoitus esim. seuraavalla tavalla: ”Esitän, että XX sijoitetaan Helsingin vankilaan rangaistusajan suunnitelman mukaisesti. Edellisellä vankilakaudella XX on pois-

tunut luvatta avolaitoksesta, joten on syytä olettaa, ettei hän sovellu avolaitoksessa noudatettavaan järjestykseen”.

- Päätöksen tekeminen
 - Johtaja tai sijainen tekee varsinaisen sijoituspäätöksen ja määrittelee vankilaan ilmoittautumispäivän. Lisäksi hän kirjaa päätökseen liittyvät perustelut soveltuvine lainkohtineen ja mahdolliset muut lisätiedot.

Kun sijoituspäätös on tehty, vankitietojärjestelmään on kirjattava alla mainitut tiedot, jotta sijoituslaitoksessa ollaan tietoisia tuomitun saapumisesta tietyssä päivänä. Ilmoittautumispäivän kirjaaminen on erityisen tärkeää, koska sen perusteella käynnistetään etsintäkuulutusprosessi, jos tuomittu ei olekaan saapunut vankilaan määrättyä päivänä. Jos tämä päivämäärä puuttuu, tuomittu voi olla pitkiäkin aikoja aiheutta vapaudessa ennen kuin Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinnon oikeudellisessa yksikössä tehtävän seurannan kautta asia paljastuu.

- Henkilötiedot
 - Valitaan ilmoittautumispäivä kalenterivalikosta
 - Valitaan valikosta passittaja eli ulosottovirasto, josta asiakirjat ovat tulleet arviointikeskukseen
 - Valitaan valikosta sijoituslaitos; jos tuomittu sijoitetaan avolaitokseen, tähän kohtaan kuitenkin tieto siitä suljetusta laitoksesta, jossa tuomitun on ensin ilmoitettava päihdetestiä varten.
 - Henkilötieto-näytön tiedot ovat joskus puutteellisia, joten ne on täydennettävä omista valikoistaan sen mukaan mitä tietoja tuomitusta on saatavilla.
- Sijoittelun päätös -välilehti
 - Lisätietoa -kohtaan kirjataan päätökseen sisältyvät tuomiot esim. Helsingin HO 5.5.2011/4 kk vank.
 - Samaan kohtaan kirjataan myös tieto, että täytäntöönpanomääräys on lähetetty aluekeskuksen oikeudellisiin palveluihin/täytäntöönpanoon esim. Tp.määräys lähetetty täyt.panoon 30.9.2011.

Sijoituspäätös ja rangaistusajan suunnitelma haetaan tulostusvalikon kautta tietokoneen näytölle ja siinä tehdään alla mainitut täydennykset tai korjaukset ennen kuin ne tulostetaan paperille.

- Sijoituspäätös
 - Ennen tulostusta poistetaan täytäntöönpanomääräyksen lähettämistä koskeva tieto
 - Haetaan päätöksen tekijältä allekirjoitus päätökseen
 - Otetaan päätöksestä kaksi kopiota (avolaitokseen sijoitetun osalta otetaan kolme kopiota)

- Rangaistusajan suunnitelma
 - Ennen tulostusta väliotsikon teksti ”Vangin mielipide” muutetaan muotoon ”Tuomitun mielipide”.
 - Samoin rangaistusajan lopussa ”Vangin allekirjoitus” muutetaan muotoon ”Tuomitun allekirjoitus”.
 - Poistetaan rangaistusajan suunnitelman tarpeeton viimeinen rivi, joka koskee tavoitteet -välilehden tietoa.
 - Täydennetään ”Sijoitusvankila” kohtaan se laitos, jonne tuomittu sijoitetaan.
 - Täydennetään ”paikka ja aika” -kohtia sekä päätöksen tekijän tietoja.
- Papereiden jakelu
 - Alkuperäinen sijoituspäätös ja rangaistusajan suunnitelma lähetetään ulosottovirastoon (SALASSA PIDETTÄVÄ- leimaus molempiin)
 - Sijoituspäätöksen kopio, täytäntöönpanomääräys, rikosrekisteriote ja väestörekisterin tuloste lähetetään täytäntöönpanoon. Huomioitava, että naisten paperit lähetetään Länsi-Suomen täytäntöönpanoon, koska siellä hoidetaan keskitetysti koko Suomen naisvankien tuomioiden muodollinen täytäntöönpano.
 - Sijoituspäätöksen kopio, ulosoton haastattelulomake, päihitteettömyyssitoumus ja mahdolliset muuta paperit jäävät arviointikeskukseen arkistoitavaksi.
 - Jos tuomittu sijoitetaan suoraan avolaitokseen, kopio päätöksestä faxataan tai lähetetään kyseiseen laitokseen tiedoksi.

2 Täytäntöönpanon lykkäyksiin liittyvät toimenpiteet

Tuomitun on mahdollista hakea lykkäystä tuomionsa täytäntöönpanon alkamisajankohtaan. Terveydellisiä syitä koskevat lykkäyspäätökset tehdään Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinnon oikeudellisessa yksikössä ja muita asioita koskevat lykkäyspäätökset tehdään ulosottovirastossa. Lykkäykseen liittyviä seikkoja on selvitelty tarkemmin ulosottoviraston tehtävissä kohdassa 4.2. Tuomitun sijoittamisasian sen hetkisestä tilanteesta riippuu, miten ulosoton lykkäyspäätöksestä johtuvat seuraukset käsitellään arviointikeskuksessa. Näitä vaihtoehtoja on kolme, joista valitaan tilanteen mukaan sopivin.

- Sijoitusasia vireillä arviointikeskuksessa (asia siis vielä keskeneräisenä)
 - kielteinen päätös kirjataan Vatin sijoitteluosion kirjaamistietoihin eikä se aiheuta muita toimenpiteitä
 - myönteinen päätös kirjataan Vatin sijoitteluosion kirjaamistietoihin ja päättymispäivämäärä kirjoitetaan käsin ulosoton sijoittamisilmoituksen päälle päätöksen tekijälle huomioitavaksi
 - jos lykkäystä on myönnetty, vankilaan ilmoittautumispäivä on lykkäyksen päättymistä seuraava arkipäivä

- Sijoituspäätös tehty ja tulee kielteinen lykkäyspäätös
 - kielteinen päätös kirjataan Vatin sijoitteluosion päätöstietoihin
 - jos ilmoittautumispäivä on jo mennyt ohi, tuomitulle annetaan uusi ilmoittautumispäivä viikon päähän siitä päivästä, jolloin kielteinen lykkäyspäätös on tullut arviointikeskukseen tiedoksi
 - ilmoitetaan uusi vankilaan ilmoittautumispäivä ulosottoon ja täytäntöönpanoon (ulosotto ilmoittaa uuden päivän tuomitulle)
 - jos tuomittu saa kielteisen lykkäyspäätöksen tiedokseen samana päivänä kuin hänen olisi ilmoitauduttava vankilassa, niin aiempi sijoituspäätöksessä mainittu ilmoittautumispäivä pysyy voimassa. Tästä seikasta ulosoton olisi informoitava tuomittua jo silloin, kun tuomittu jättää lykkäyshakemuksensa.
- Sijoituspäätös tehty ja tulee myönteinen lykkäyspäätös
 - myönteinen päätös kirjataan Vatiin sijoitusosion päätöstietoihin
 - laitetaan henkilötietoihin uusi vankilaan ilmoittautumispäivä, joka on lykkäyksen päättymistä seuraava arkipäivä
 - ilmoitetaan uusi ilmoittautumispäivä ulosottoon ja täytäntöönpanoon sekä siihen avolaitokseen, johon tuomittu on mahdollisesti sijoitettu. Avolaitoksessa ei nähdä suoraan järjestelmästä, milloin tuomittu on heille tulossa, koska tuomitun on ensin ilmoitauduttava suljettuun laitokseen päihdetestausta varten. Ilmoittautumispäivä on siis kirjattu siten, että se näkyy vain kyseisessä suljetussa laitoksessa, jossa tuomitun pitää ensimmäiseksi ilmoittautua.

3 Täytäntöönpanon keskeytykset

Tuomion täytäntöönpano on mahdollista keskeyttää, mikäli tuomittu on hakenut hovioikeuden päätökseen tyytymättömänä korkeimmalta oikeudelta valituslupaa. Tällöin tuomitun vankilaan ilmoittautumispäivä on lähellä eikä oikeus ehdi käsitellä asiaa ennen sitä.

- Korkeimman oikeuden keskeytyspäätös
 - tieto keskeytyksestä merkitään sijoittamistietoihin
 - päätös mahdollisesta täytäntöönpanon jatkumisesta merkitään Vatiin ja sijoitusprosessi jatkuu siitä, mihin se on jäänyt TAI
 - päätös mahdollisesta tuomion kumoamisesta kirjataan Vatiin ja täytäntöönpanomääräys lähetetään Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinnon oikeudelliseen yksikköön

Ulosoton lykkäyspäätökseen tyytymätön voi vaatia oikaisua samaansa päätökseen ensin aluekeskuksen johtajalta ja sitten viedä asia hallinto-oikeuteen, mikäli sekään päätös ei tyydytä.

- Aluekeskuksen johtajan keskeytyspäätös ulosottoviraston tekemän lykkäyspäätöksen takia
 - tieto keskeytyksestä merkitään Vatiin
 - päätös täytäntöönpanon jatkumisesta merkitään Vatiin ja sijoitusprosessi jatkuu siitä, mihin se on jäänyt
- Hallinto-oikeuden keskeytyspäätös
 - voi koskea lykkäyspäätöksen oikaisuvaatimuksesta johtuvaa valitusta
 - tieto keskeytyksestä merkitään Vatiin
 - päätös täytäntöönpanon jatkumisesta merkitään Vatiin ja sijoitusprosessi jatkuu siitä, mihin se on jäänyt

4 Tuomittu on pidätettynä poliisin toimesta

Aika ajoin tulee tilanteita, joissa tuomittu on otettu poliisin toimesta kiinni muusta syystä kuin nyt täytäntöön pantavana olevan tuomion takia eikä häntä ole enää sen muun asian takia syytä pitää poliisin tiloissa säilössä. Tällaiset tilanteet aiheuttavat arviointikeskuksessa aina pohdintaa ja on tarkoin mietittävä, missä vaiheessa tuomitun sijoittamisasia on, jottei häntä laiteta poliisilta liian aikaisin suoraan vankilaan. Jos näin käy, tuomitulla on oikeus vaatia valtiolta korvausta tapahtuneesta. Tässä tapauksessa tuomitun sijoittamisasian on oltava vireillä arviointikeskuksessa tai sijoituspäätös on jo tehty, mutta tuomittu ei ole vielä täytäntöön pantavana olevan tuomion takia vankilassa. Tällöin on selvítettävä seuraavanlaiset seikat:

- Vankilaan ilmoittautumispäivä on mennyt poliisilla pidätettynä ollessa ohi
 - poliisi passittaa tuomitun lähimpään vankilaan, josta vanki siirretään sijoituslaitokseen
- Vankilaan ilmoittautumispäivä on määrätty, mutta päivä on vielä tulevaisuudessa
 - tuomittua ei voida passittaa suoraan vankilaan olipa hän saanut vankilaan ilmoittautumispäivän tiedoksi tai ei
 - jos tuomittu ei ole käynyt ulosottovirastossa määräaikaan mennessä ja siitä on Lähetetty esteilmoitus arviointikeskukseen (jossa se merkitään Vatiin ja lähetetään täytäntöönpanoo), niin tuomittu passitetaan vankilaan; hän on jo yleensä etsintäkuulutettukin tai jos ei ole, tuomittu voidaan passittaa vankilaan pakoilevana poliisin virka-apupyynnönä käyttäen. Tätä sanotaan passitusperusteeksi ja sen pitää täytyä, jotta tuomittu voidaan passittaa vankilaan.
- Poliisi on ottanut tuomitun kiinni muusta syystä ja hänet on tästä asiasta johtuen julistettu vangituksi eikä poliisilla ole enää tarvetta pitää tuomittua poliisin tiloissa, mutta häntä ei vangitsemisen takia voida päästää vapaaksi. Tällöin tuomittu yleensä passitetaan Vantaan vankilaan tutkintavangiksi ja samalla laitetaan lainvoimainen tuomio täytäntöön, jolloin henkilö on sekä vankeusvanki että tutkintavanki.